

פרק ראשון.

שנת לידתו ומקור מחצבתו של רבנו.

רבנו הקדוש ר' צבי הירש זצ"ל מזידיטשוב, הנודע בשם קדשו „ר' הירשלי זידיטשובר“, נולד להוריו הקדושים ר' יצחק אייזק זצ"ל ואשתו מרת הינדא זצ"ל בשנת תקכ"ג בעיר סאמבור אשר בגליציה המזרחית. (ראה בהסכמתו של רבנו לס זרע יצחק, שקורא בה לעיר זו בשם עיר מולדתו).

א) אביו הנודע בשם ר' אייזק ספרינר, על שם הכפר ספרין שבסביבת סאמבור, שבו דר והחזיק בחכירה את בית המזיגה, היה מבני בניו של הגאון בעל תוספת יום טוב, בר אוריין שלא רצה ליהנות מכתרה של תורה, ובחר להיות מוזג בכפר להתפרנס מעמל כפיו. ביתו היה פתוח לעניים, וכפי שהעיד עליו בנו רבנו מהרצ"ה לא סעד מעולם על שלחנו בלי עני לסעד עמו, ואם לא נזדמן לו עני היה יושב בתענית עד שבא עני אל ביתו. כמו כן לא היתה סעודה על שלחנו שלא נאמר עליה דברי תורה, ממנו או מבניו לאחר שהגדילו. ומעולם לא דבר משום אדם לא לגנאי ולא לשבח. ובכלל אמר עליו בנו – רבנו: אנא לגבי אבא כחלא לגבי חמרא!

ב) ולא היה רי"א מסתפק בזה שהאכיל על שלחנו, עניים שבאו אליו מעצמם, אלא שהכניס אורחים גם על כרחם. כי מלבד בית המזיגה החזיק בחכירה גם את מכס־הדרך, ועפ"י דינא דמלכותא היתה זקוקה כל עגלה הרתומה לסוס או לכל בהמה שהיא, שעברה דרך הכפר, לעמוד לפני חלון ביתו ולשלם ליד „הגובה“ שלו את המכס הקצוב, ואותו „גובה“, יהודי כשר ונאמן, שישב ולמד משניות או אמר תהלים בין גברא לגברא, היה מצווה ועומד מאת רי"א, שמנוסע יהודי אין לו רשות לקבל את המכס, רק להכניסו אל ביתו פנימה, שישלם את המכס לידו עצמו. וכשהיה „נוסע“ זה, איש שאינו אמיד, לא לבד שפטרו רי"א מן המכס בכלל, אלא הזקיקו לאכול על שלחנו חנם אין כסף, וכה היו עניים מצויים אצל שלחנו בכל עת ובכל שעה.

ג) ולא היה רי"א סתם „מכניס אורחים“ כהרבה מאנשי הכפרים שבדורו, שהיו מצוינים במדה זו, כי אם גם גדול בתורה ובמעשים טובים. ששה סדרי משנה היו שגורים על לשונו על פה, כקורא „אשרי יושבי ביתך“, והיה בקי בש"ס ובכל ארבעה חלקי השלחן ערוך. וכשהיה לו לפעמים ענין קשה בגפ"ת, היה בורך את הגמרא או את הספר באמתחתו וקם ועולה לעיר סטרי, המקום שבו בהן הגאון בעל קצות החשן זצ"ל ברבנות בעת ההיא, להציע לפניו את ספקותיו ולפלפל עמו בהלכה. לא היה אמנם אלמן ישראל גם במקומו

מרבנים גדולי תורה, שאפשר היה לו לבקש תורה מפיהם, אבל רגיל היה רי"א לאמור, שבהליכתו לסטרי אל הגאון ההוא, הוא מקיים את מצות התורה: „כי יפלא ממך דבר וגו' וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם והגידו לך את דבר המשפט” (דברים י"ז, ח-ט). כי היה היה הגאון ההוא כהנא רבה דישראל ורב רבנן בדורו, ושפתי כהן - כמותו - ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו. וכה היה מבאי ביתו של הגאון הנ"ל ונושא ונותן עמו בתורה ובהלכה.

ד) וכשבא לפרקים אל רבנו הגה"ק ר' יעקב יצחק מלובלין זצ"ל, רבם של בניו האחים הקדושים רבנו מהרצ"ה ודעימיה, היה מחשיבו מאוד ונהג בו כבוד כלאחד הרבנים הצדיקים הגדולים, והלבישו ביום השבת בגד עליון לבן משלו, אעפ"י שלא התנהג ברבנות בביתו בכלל. וראוי היה רי"א לכבוד זה לא רק בזכות בניו הקדושים, כי אם בעיקר בזכות עצמו, כי היה צדיק ועובד ה' ביראה ואהבה כאחד הקדושים אשר בארץ. כה העיד נכדו הגאון הצדיק הק' ר' יהודה צבי זצ"ל מרזודול, שזכה בילדותו להיות פ"א אצל זקנו בליל התקדש חג המצות, וכל ימיו לא משו מזכרונו הלילה ההוא והגדולה והקדושה ששרתה אז בבית זקנו הקדוש הנ"ל. - ראה בס' עשר קדושות מערכה א' אות ג'.

ה) ונכבד היה רי"א מאוד בעיני כל אצילי הפולנים אדוני הכפרים שבסביבותו, אם מפני יושר לבבו ואמון רוח, ואם מפני היותו אדם בעל כשרונות מצוינים ובעל חשבון להפליא. הוה עובדא, שהיה לאחד האצילים חשבון מסובך בינו ובין חבריו, אשר כל אמרכליהם ופקידיהם יחד הקטנים עם הגדולים לא יכלו להתירו, ולא נשאר להם כל עצה, אלא לפנות אל היהודי הפקח רי"א שבסביבתם, שיוציא אותם מן הספק ההוא. ורי"א נעתר לבקשתם, ובמעט עמל התיר את הקשר ההוא לתמהון כל האצילים, אמרכליהם ופקידיהם, ויהי לשם בין כל הגוים אשר בסביבתו.

ו) גם אשתו הצדיקית מרת הינדא היתה אשה גדולה ומצוינת, אשר אין למצוא הרבה דוגמתה בבנות הדור ההוא. היא היתה אשת חיל עקרת ביתה, עסוקה בהנהגת משק ביתה ופרנסתה, ובעיקר בהכנסת אורחים וצדקה לעניים, ובלילה לא שכב לבה, ותקם יום יום בחצי הלילה, לקונן על גלות ישראל ועל חורבן הקודש והמקדש, ותקם גם את ילדיה הרכים עמה ותושיבם לפניו על הקרקע למען יקוננו גם הם עמה^א (ראה עשר קדושות תנינא אות א'). וכה הנכה אותם משחרות ילדותם לעמוד לפני ה' בלילות לתורה ולעבודת ה', הרגל שנעשה חובה קדושה לה ולזרעה עד היום הזה. וכה זכתה היא ובעלה לנטוע חמשה ארזים בישראל, חמשה חומשי תורה, בנים גדולי הדור, שאור תורתם עודנו הולך וזורח בישראל - והם: רבנו מהרצ"ה הבכור, וארבעה אחיו, רבנו משה מסאמבור זצ"ל בעהמח"ס תפלה למשה עה"ת, אביו של הגה"ק ר' יהודה צבי זצ"ל אבד"ק רוזודול בעהמח"ס דעת קדושים ועמוד

א) כנראה ידעה מהחפזמר כוה ק (פ' לך לך צ ב ע"ב) מחד סבאי, דהוה קם בכל פלגות פילה ויתב בשפולי כיתא וחרין כנוי (ינוקס) עמיה ואשתדלו באוריתא - ועשרי כמותו

התורה, ורבנו ישכר בעריש זצ"ל אביו של רבנו הגה"ק מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב (שעל אדותיו כתבנו ספר מיוחד בשם פאר יצחק), ורבנו אלכסנדר זצ"ל מקאמארנא אביו של הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקאמארנא, והרה"צ ר' ליפא זצ"ל מסאמבור, איש צדיק וחסיד שנפטר בחיי אביו הגדולים וע"כ לא זכה לפרסום.

ז) אלמלא לא היתה להווג הקדיש הנ"ל שום זכות אחרת אלא זו בלבד, שזכו לבנים קדושים כאלה, היה מספיק להעמידם במקום גדולים. ובאמת מסופר בספר עטרת זקנים של נכדם הרה"צ ר' יחיאל מיכל זצ"ל, בנו של רבנו משה זצ"ל מסאמבור, שפ"א נאנח ר' יצחק אייזק מאוד ואמר אל אשתו, הנה אנחנו הולכים ומזקינים ובידינו אין כל מאומה במה לקדם המלך ה צבאות ליום פקודה כי יבוא. ענתה אשתו הצדיקית ואמרה לו: יש לנו רב ברוך השם! „במסלה נעלה!" רמזה לו בחן שפתיה כי יש להם על מה לסמוך, על בניהם הקדושים ר' בעריש, ר' משה, ר' סענדר, ר' ליפא, ור' הירשלי, אשר הראשי תיבות של שמותיהם הקדושים הם „במסלה", ובכח תורתם עלה יעלו וירשו את ארץ החיים העליונה, ולא יכנסו בכסופא לעלמא דאתי!

ח) אבל לא היתה צריכה צדיקית זו לאמתלא זו. שמעו ואספרה את אשר עשו „איש ואשה שזכו" הללו, עוד בטרם נולדו להם בניהם הקדושים ההם: באחד מימי השבתות של ימות החורף, כשבא רי"א עטוף בטליתו מבית התפלה, מצא לפני בית-מזיגתו עגלה של אחד האצילים הפולנים, שבתוכה ישבו שתי ילדות עבריות, לבושות שמלות דקות של קיץ, והן רועדות מני סור. שאל רי"א את העגלון של העגלה ההיא, למי הילדות האלו, ולאן הן מובלות? ענה לו העגלון: הילדות הללו הן בנות יהודי, מוזג באחד הכפרים של אדונו האציל פלוני, ואביהן לא שלם שכר-חכירה של בית מזיגתו לאדונו זה כמה שנים, ובכך שלחו אדונו להשליכו מבית-המזיגה ולקחת את בנותיו לעבוט, והיו לשפחות בביתו עד אשר ישלם לו אביהן את נשיו, העולה לכמה מאות זהובים. הזמין רי"א את העגלון לביתו והשקהו כמה כוסות יין-שרף ונתן לו גם לחם לבן של שבת. ספר רי"א לאשתו מכל אשר אמר לו העגלון, ושניהם באו לידי החלטה, שאין להשאיר את הילדות בידי העגלון, כי אם לפדותן בכל כופר שיהיה. עשו בינם לבין עצמם חשבון מכל הנמצא בידם במזומן ובשוה כסף, בייך-שרף, בתבן ובמספוא, ולאחרונה בפרה החולבת שיש להם, שממנה אמנם חצי פרנסתם. וכה חשבו ומצאו, שידם משגת לשלם ליד העגלון את התמורה של הילדות השבויות – והותר.

מיד הציעו לבעל-העגלה שישאר בביתם עד יום מחר, שבו ישקלו אל ידו את כל דמי תביעתו של אדונו בכסף שקלים עובר לסוחר, והילדות תשארנה בביתם. ראה העגלון את כל החמודות אשר על השלחן הערוך לכבוד השבת ויהמוד להם בלבו, וימהר ויעתר לבקשתם. באותו מעמד היה גם שופט הכפר ורצה גם הוא ליהנות מעסק זה. ובכך חוה גם הוא את דעתו, שלשם הבטחון שלא יחזור בהם רי"א ואשתו מדבריהם עד יום מחר, תלקח פרתם החולבת אל ביתו בערבון, והיתה בביתו עד אשר ישלמו את כל הכסף שעליהם לשלם. מצאת עצה טובה זו הן בעיני העגלון, וגם רי"א ואשתו לא התנגדו לה.

וכה נגמר ההסכם. נלקחה הפרה לבית השופט, הילדות והעגלה הובאו פנימה לפרוודור ביתו של רי"א, והעגלון והשופט ישבו לשתות. כטוב לבם ביי"ש, קם השופט, שידע מה רב הטוב הצפון ליהודים בתנור־ההטמנה של שבת, ובידים חרוצות נגש אל המלאכה והוציא מן התנור את כל הנמצא בו, והציג בבת אחת על השלחן לעיני רי"א ואשתו, ובתיאבון הגיחו אל תוך פיהם את הכל כמעט בנשימה אחת ועדיין לא ידעה נפשם שבעה. הלכו ועשו בדיקה מדויקת בכל פנות הבית וחדריו, ומצאו מיני מרקחת שונות, קדרות ממולאות בחלב־חמוץ שהוכנו לעשות מהן חמאה וגבינה למכרן בשוק, ואת כלם אכלו בכל פה, וכה הריקו בין שעות אחדות את כל הבית ולא נשאר בו מאומה מכל מאכל אשר יאכל ומכל משקה אשר ישתה.

אחר השבת עשו רי"א ואשתו מה שעשו, לוו ונתנו בערבון מכל אשר נמצא בידם, ושלמו ליד העגלון את כל דמי חובו של אדונו ופטרוהו לדרכו, והילדות נפרו ונשארו בביתם.

ביום הראשון בבקר, כשעמדה אשת רי"א על יד המשארת ולשה בצק לאפות פת לכל ימי השבוע, תחת הלחם שאכלוהו כלו האורחים הזוללים של יום אתמול, נכנס אורח עני לביתם וישב על יד השלחן. נצטערה הצדיקת שאין בביתה במה להסעיד את לבו, כי אול היי"ש מכליה, גם פת לחם וכוס חלב אין. עמדה והתנצלה לפניו ותספר לו את כל אשר עבר עליהם ביום השבת, ובקשה ממנו לחכות מעט, ותקם ותלך אל השכנות ותביא לחם וחמאה ותערוך לפניו שלחן ויאכל וישת ויסעד את לבו. וכגמרו את סעודתו אמר אל רי"א ואשתו, הנני הולך לדרכי ואני רוצה להניח ברכה אל תוך ביתכם, ובכן הגידו נא לי במה אברך אתכם? אם בעושר וכבוד לאורך ימים, או בבנים תלמידי חכמים צדיקים ויראי ה'? ענו שניהם כאחד, זאת הברכה אשר תברך אותנו, שנזכה לבנים ובני בנים לומדי תורה ויראי ה'. אמר להם האורח: אף אני אומר כן! ובכן, יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שתזכו להוליד בנים תלמידי חכמים יראי ה' שיהיו למאורות בישראל! גמר את ברכתו, נשק את המזוזה, והלך לו—ומברכתו זאת של האורח הפלאי הזה, אשר רבים מזקני החסידים רצו לראות בו את אליהו הנביא זכור לטוב, נולד בזמן קרוב רבנו מהרצ"ה ואחריו שאר אחיו הקדושים הנודעים בעולם בשם „במסלה“.

פרק שני.

שורש נשמתו. ימי חורפו ואברכותו של רבנו.

אין לנו אמנם עסק בנסתרות לדבר על ערך נשמתו הקדושה של רבנו, אבל בכל זאת בשביל הקוראים שיש להם אמונת צדיקים, כדאי לכתוב בזה מה שכתבו ומה שאמרו על זה גדולי הצדיקים שבדור שלפנינו.

(א) הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקומרנא, בן־אחיו ותלמידו המובהק של רבנו, שהיה קדוש ד' מכובד ורבן של ישראל בדורו, וספריו נתקבלו בכל תפוצות ישראל, ורבנו הגה"ק מרן מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב היה רגיל לכתוב עליו, „נהירין ליה שבילי דרקייע כשבילי דנהר־דעה“ כותב על רבנו מהרצ"ה בספר החזיונות

שלו (כתב יד שאינו מצוי רק בידי יחידי סגולה ונמצא גם בעה"ק בירושלים ת"ו) כדברים האלה:

„מורי דודי הקדוש, נשמתו היתה שורש הרח"ו (רצ"ל הר' חיים וויטאל) משרש הקרוב אל נשמת ד' עקיבא (שנתבאר בספר חזיונות הרח"ו המתחיל „אמר לי מורי“), מלבד מה שאח"כ ע"י מעשיו המופלאים עלה עוד לכמה מדדגות. וכן נשמת הרה"ק ד' לוי יצחק מבארדיטשוב היתה משם משרש נשמת הרח"ו. ועל שרשים אלו וכיוצא בהם, שעבדו מלך עליון בהתלהבות ויחודים ומסירת נפש, שלא היה נמצא בימי התנאים כך היו כמה שבחים ששבח מרן האלקי האר"י ז"ל את נשמת הרה"ו, ששרשו היה יקר מאוד כלול מהרבה נשמות צדיקים וחסידים ובשורש זה תלויה הגאולה" עכלה"ק.

העתקתי דבריו ככתבם אעפ"י שנראה שחסר בהם באמצע תיבה אחת או שתיים. אבל הנחתים כמו שהם.

(ב) רבנו הגדול והק' מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב, שבכל חבוריו ודברים שבכתב שלו שמר עטו ולשונו מלדבר גבוה גבוה, וכל מלה ומלה שלו שקולות בשקל הקדוש, כשכתב את הסכמתו השניה - לחלק שמות - של הספר הק' עטרת צבי על הזה"ק של רבנו, כותב על דבנו בתוך שאר דברים כדברים האלה: „...וכאשר שמעתי מפיו הקדוש שהוא מתלמידי דבי שמעון בן יוחאי“.

(ג) אחרים מגדולי הצדיקים שברורו של רבנו, כשנשאלו מפני מה דגיל דבנו כשהוא יושב בסעודה ומחשבותיו משוטטות בעולמות עליונים, לפדר באצבעותיו פדורי פת? השיבו בהן שפתיים „דרכו של תינוק לפרדו! זאת אומדת, שמפני שנשמתו של דבנו נשמתו של „הינוקא“ הידוע שבוהר הק' (בפ' בלק ושאר מקומות) דרכו לפדר פידודים בשעת הסעודה.

(ד) בעל עשר קדושות (בערכו של דבנו אות ל"ט) מוסר לנו מפ"י מגידי אמת, שאמד רבנו פ"א לאחיו דבנו משה מסאמבוד זצ"ל, שבגלגול אחד היה הוא ר' ישמעאל כ"ג ועודנו זוכר את כל העליות שהיו לו, כמסופר בספר היכלות. ואנכי בילדותי שמעתי מוקני החסידים, שכשנסע רבנו עפ"י השתדלותו של אָחיו רבנו משה הנ"ל, לקבל את פני רבנו מלובלין בפעם הראשונה, היה לו בדרך חזיון שבו נגלה לו כנ"ל מה שהיה בגלגול הקודם, וספר את חזיונו לאחיו שנסע עמו.

(ה) אם כה או כה, היתה נשמתו גדולה וקדושה מאוד. ועוד מלידה ומבטן היה מחונן במוח בהיד וזך ובשכל טוב להפליא. דגילה היתה אמו הצדיקית זצ"ל, למשש בפני בניה - ילדיה, כשחזרו מבית התפלה אם רטובות הן מן הזיעה, והיה זה לאות לה, שהתפללו בכונה ובהתלהבות, כרצונה.

כשמששה צדיקית זו פ"א את פני בנה בכורה הרך - דבנו - ולא מצאה בהן כל סימן של זיעה, הוכיחה אותו ואמרה: דאה את פני אחיך הצעירים ממך, כמה הן מזיעות, מפני שהתפללו בכונת הלב, ואתה כעץ יבש, מפני שלא התפללת בכונה מצא את עצמו הבן-ייקר לה נעלב, ואמד לה: לא כן אמי, אם לדון עפ"י סימני הזיעה, רואים אנחנו כי רק הסוסים העצלים הם

מזיעים בלכתם, בעוד שהסוסים הזריזים אינם מזיעים במרוצתם כלל וכלל. תשובה נצחת זו מצאה חן בעיני אמו, ומכאן ואילך חדלה מלמשש את פניו. (ו) ומלבד שהיה רבנו מנעוריו בעל מוח זך וצלול, היה גם שקדן להפליא. היה לומד בכל יום שבעה דפים גמרא וחוזר עליהם בו ביום שבע פעמים, ובאופן זה היה מסיים את כל הש"ס בכל שנה ושנה «). ואם נביא בחשבון גם את זה, שמלבד שעורו היום-יומי בש"ס, היו לו בודאי גם למודי קודש אחרים, בפוסקים וכדומה, דעת לנבון נקל מה רבה היתה התמדתו ויחד עמה גם תפיסתו המהירה, ללמוד ולעכל חומר רב כזה ביום אחד. אין כל פלא איפא, שכבר בימי חורפו היה נודע ומפורסם לעלוי ולגאון בישראל.

(ז) בספרו הקדוש „סור מרע ועשה טוב“ (דף י"ג ע"א – בהוצאה ראשונה לבוב תקצ"ב), כשהוא ממלא פיהו ותהלתה של חכמת האמת בדברים האלה: „תאמינו לי אחי, אשר יש לנו פלפולים חריפים ובקיאות הרבה מותיב ומפרק בתורת האר"י ז"ל לפרש דברי הזהר אשר הוא עמוק עמוק מי ימצאנו, אשרי אדם מצא חכמה“ – הוא מספר לנו דרך אגב: „כבר בילדותי שמשתי גדולי ישראל ת"ל בשאלות ותשובות וחריפות ובקיאות וחילוקים בש"ס ובפוסקים... אבל בלמודי האר"י ז"ל כמה דבש ומתוק האור לעינים מצאתי בפלפולי בחכמה, וכמה האירו עיני בספר הזהר אשר נגלה לנו בדור הזה, וכמה נפלאות ראינו בזהר בפלפול וסברא עפ"י הקדמות אדוננו האר"י ז"ל. להבין ולהשכיל לשמור ולעשות. וכל אשר נפשו נפש ישראל לאמיתת פנימות טעמי צנורי התורה, בודאי יראה ותשתוחח נפשו נפש שוקקה לעסוק בזה לפלפל בחכמה שורש נפש בית ישראל, וכמה יודה לדברי אשר אין בפלפול הש"ס כל כך תענוג ושמחה עצמיות כמו בפלפול חכמה פנימית וכו'. אשר ת"ל בבואנו על המחקר בטעמי הלכות או באיזה פליאה, או באיזה פסוק, שבעה נפשנו ותדושנה עצמותינו מרוב שמחה ותענוג גדולת תורתנו הקדושה, אשר זכינו להבין בה מעט ביראת ה' מעומק מחשבות ה' אלהינו, מה אדיר שמך בכל הארץ!“

(ח) מן הדברים האלה אנו רואים, שהחכמה האלהית חכמת הקבלה לקחה את לבו שבי ודחתה מפניה את כל הפלפולים והחילוקים בחריפות ובקיאות בש"ס ופוסקים, שהיה רגיל בהם מילדותו, והוא קורא בחיל: מי לה' אליו, לעשות כמוהו להתענג על ה' אך ורק בחכמת האמת, אשר היא עמוקה עמוקה מי ימצאנה. – וכניסתו להיכל החכמה היתה, כפי שהוא מעיר על עצמי (שם דף ט' ע"א) „בהיותו ערך כבן עשרים שנה שהתחיל ללמוד זאת החכמה“, ובכך כל שמושו לפני „דולי ישראל „בשונת בחריפות ובקיאות וחילוקים בש"ס ופוסקים“ היה קודם שהגיע לשנת העשרים, וכלה עם השנה ההיא, שמאז משך את ידו מכל נפתולי החילוקים והפלפולים והקדיש את כל חריפותו ובקיאותו אך ורק לחכמת האמת, לאהבה את ה' ולדבקה בו.

(ט) מי ומי היו גדולי ישראל אלה ששמש רבנו לפניהם בילדותו, אין לדעת מתוך ספריו, רק אחד מהם נודע לנו עפ"י ההסכמה שכתב לס' שו"ת

זרע יצחק להג' ר' אברהם וצ"ל אבר"ק אולינוב, שבה הוא כותב על אבי המחבר בזה"ל: „מורי ורבי הרב הגאון הגדול החו"ב המפולפל המפורסם בכל קצוי ארץ ר' יצחק חריף שהיה אבר"ק סאמבור עיר מולדת י". קרוב לודאי איפא, שהגאון המפולפל הזה, שהיה אבר"ק בעיר מולדתו של רבנו, היה רבו בפלפול וסברא, וממנו למד לשחות בים התלמוד ולדלות ממנו פנינים בחריפות ובקיאות וחילוקים בש"ס ופוסקים. ובהיות שהיה הגאון החריף הזה בנו של הגאון המקובל ר' משה וצ"ל אבר"ק דראגיטשין, שחבר פירוש על הס' משנת חסידים שנקרא בשם „מגיד משנה" ועוד ספרים בקבלה, קרוב לשער, שהדחיפה הראשונה לעסוק בחכמת הקבלה קבל ג"כ מרבו הגאון החריף ההוא, אעפ"י שלא שמענו ממנו שהצטיין במקצוע זה, אבל „מעשה אבות סימן לבנים" וחזקה לגאון שכמותו, שגם מזה לא הניח ידו. וכן מעיד צליו הגה"ק מהרי"א מקומארנא וצ"ל בהסכמתו לספר שו"ת זרע יצחק הנ"ל בזה"ל: „כשהייתי ילד קטן בן יו"ד שנים, הייתי עם אבי וצ"ל על ברית מילה, והיה שם הרב הגאון החריף מ' יצחק שהיה אבר"ק סאמבור, וראיתי תוארו כמלאך אלקים ופניו אנפי שכינתא נהירין באור זך מופלא, וכל זה שהלימוד שלהם בחדיפות וגאונות היה ברבקות השכינה ובזיכוך החומר וקדושה גדולה“.

היה איפא לרבנו בעיר מולדתו מורה ומדריך הגון, שהיה מושפע ממנו גם בנגלה וגם בנסתר, והשפעה זו אולי היא שהעבירה אותו אח"כ אל דרך החסידות, לכתת רגליו אל גדולי הצדיקים שברורו ללמוד מהם תורה ויראת שמים, אעפ"י שרבו בעצמו לא שמענו ממנו שהלך בדרך זו. (י) זקני, אבי אמי, החסיד ר' רוב בעד הכהן וצ"ל היה מחסידיו של רבנו, וממנו וכן מזקני חסידים אחרים שמעתי נאמנה, שרבנו כתב בימי חורפו חבור שלם על הש"ס, אבל כשנכנס לפרדס החכמה של הקבלה שרף את החבור ההוא, — מפני שלפי הכרתו החדשה, לא נכתבו הדברים על טהרת הקודש לאמתה של תורה, וע"כ השליכו על האח וביערו מן העולם. — יעדוהם זו של זקני החסיד ע"ה וחבריו, מכוונת עם המסופר (בס' עשר קדושות תנינא אות ס"ח) משמו של הרב הגאון ר' יוסף משה וצ"ל (אבר"ק זאלין בעהמח"ס שערי עזרה) שהעיד, שראה אצל רבנו חיבור גדול בכת"י על מסכתא פסחים. — כנראה היה גם חיבור גדול זה בין הכתבים ששרף רבנו. (יא) ולא רק בש"ס ופוסקים בחריפות וחילוקים עסק רבנו בימי ילדותו כי אם גם בחכמת התכונה והשיעור, בהסמכו על דעת הרמב"ם ז"ל בהלכות קה"ח, שסוד העיבור של רבותינו ז"ל זהו חכמת התכונה. ביטל אמנם רבנו אחרי כן את הדעה הזאת, מפני שמצא כי „סוד ה' ליראיו" כתיב, ואיך אפשר ליחס „סוד" לחכמה, שלמד אותה הרמב"ם בעיקר מספרי היונים ולא מבני יששכר יודעי בינה לעתים? אבל מכיון שכבר מלא רבנו את כדסו מחכמה זו, איך להחזיר את הגלגל אחודנית, ובכך טהר וקדש גם אותה לה' ולתורתו. הנה זה לשונו של רבנו (שם בחלק ועשה טוב כ"ב ע"א): ועוד תדע, אשר כל החכמות שבעולם, כמו חכמת השיעור והתכונה והטבעית וכדומה מאפס ותהו נחשבו, אם לא תדע החכמה הצפונה וכו' אבל לא נאריך,

כי אין אני עוסק כעת הזאת באותן החכמות. ואחרי שהוא הולך ומאריך בענין תנועה הכרחית ורצונית בגלגלים וככבים, הוא מסיים: „וכן מבואר אצלנו כל דרכי הלוחי הככבים בגובה השמש ואמצע השמש וכו' כמה הלכות נשגבות בידינו לדרכי השם כי נורא הוא, בהיותנו לומד זאת החכמה בילדותנו. יען שהרמב"ם ז"ל בהלכות קידוש החודש אמר שזהו סוד העבור, הגם שהוא לאו דוקא, כי איך שייך סוד בחכמות החיצוניים, אשר העיר הרמב"ם על עצמו שלמד זאת החכמה מספרי היונים ולא מבני יששכר יודעי בינה לעתים? וכבר נאמר לא עשה כן לכל גוי, וסוד ה' ליראיו כתיב וכו' וכאשר נכנסתי בחכמה בלמודי האר"י ז"ל ראיתי סודות בהלוחי הככבים והמזלות ועיקרם ושרשם מאין ולאן וכו' ע"ש. וכה הולך רבנו וטובל את כל החכמה הזאת לשם גרות ומכניסה תחת כנפי השכינה בסודות וסודי סודות של הקבלה. אנו למדים איפא מדבריו, דרך אגב, שעסק בתכונה ובחכמת השיעור בילדותו.

(ב) ומה טוב ומה נעים סגנון לשונו של רבנו בספרו הנ"ל, כלו ממתקים וחכו מחמדים. אין כמעט בכל הספרות הרבנית של הדורות ההם ספר כתוב בטוב טעם כזה, לשונו עט ספר מהיר ושפתותיו שושנים נוטפות מור, שגם הסופרים של הדור החדש, בכל התנגדותם לחסידות ונושאי דגלה, הודו בכשרון סופרים המצוין שלו ורחשו כבוד ותהלה לספרו הנ"ל. ומחונן היה רבנו גם בכתיבה תמה ונקיה כלולה ביפיה, המרהיבה עוד היום את עין רואיה.

הדברים האלה מעידים שהיה רבנו אדם השלמות במובן המלא של המלה: גאון-תלמודי, חריף ובקי, תוכן וחוקר, חכם וסופר, שלמיות שהיה מחונן בהם עוד משחרות ילדותו, ואת כלן העמיד אחרי כן לשרותה של חכמת האמת שהתמכר אליה בכל נימי נפשו.

אין להתפלא איפא, אם הגאונים בני דורו אמרו עליו, שעליהם לתת תורה והלל לרבנו על שעבר אל מקצוע הקבלה ודרך החסידות, שאלמלא כן לא היו מוצאים לפניו את ידיהם ואת רגליהם בבית המדרש. והטיבו את אשר דברו: הרבנות התלמודית אבדה בו רב וגאון תלמודי, ותחת זה מצאה בו הרבנות החסידות „רבי" שהכל בו, רבי שהאציל מהודו עליה ונתן לה חן וכבוד וצבי תפארה, וכמה וכמה מגדולי הרבנים שהיו אויביה בנפש, נהפכו על ידו לאוהבים לה, כאשר עוד יסופר מזה בפרקים הבאים.

פרק שלישי.

התחסדותו ורבותיו הצדיקים של רבנו.

(א) אחרי חתונתו קבע רבנו את ישיבתו בבית חותנו בכפר רידא הסמוך לזידיטשוב וגם לרוזדול, שתי עיירות קטנות בגליציה המזרחית. שם ישב לילה כיום ועסק בתורה ולא פסק פומיה מגירסא, וארוחתו ארוחת תמיד ניתנה לו מאת חמיו, שהיה „מוזג" בכפר ההוא. על מהותו וטובו של חותנו אין לנו שום ידיעה, אבל חזקה, שאם זכה להביא ברכה כרבנו אל ביתו,

בודאי שהיה אדם גדול בתורה ובמעשים טובים. בכפר ההוא עוד נמצאת עד היום הזה המקוה שטבל בה רבנו, שעשה אותה חותנו בשבילו. — רגיל היה רבנו ללכת בכל שבוע רגלי לעיר רוזדול, שבביהמ"ד הגדול שבה היו נמצאים ספרים רבים חדשים גם ישנים, שבהם השביע רבנו את צמאוונו. בביהמ"ד ההוא היה שוהה רבנו יום או יומים; ולהיותו עוסק בתורה ביום ובלילה, היה הביהמ"ד ההוא גם מקום מלונו. ואחרי שלמד בו די ספוקו חזר לביתו, וכה היה הביקור ההוא חוזר חלילה מדי שבוע בשבוע.

(ב) על ביקור אחד בביהמ"ד הנבחר הזה, ספר פ"א הצה"ק ר' אברהם יעקב זצ"ל האדומ"ר מסאדיגורא, ספור מפליא להרה"ק ר' אורי הכהן זצ"ל מסאמבור, ששאל אותו, מדוע זה הוא מבכר את הספר „עטרת צבי“ (של רבנו) שעל הוזה"ק, על פני הספר מקדש מלך, שהוא פירוש על הוזה"ק שקדם לו בזמן? השיבו האדומ"ר זצ"ל, אספרה נא למר את אשר נודע לי מארחות חיו של הק' בעל עטרת צבי בימי אברכותו: הוא היה דר אצל חותנו בכפר רידא, והלך בכל שבוע לבקר בביהמ"ד אשר בעיר רוזדול. פ"א בא שמה ומצא ספר חדש, שיצא אז לאור מאת צדיק נסתר אחד, שהיה שו"ב בכפר אחד בקרבת פרעמיסלא, ושם הספר „רזא מקימנא“, מסודר עפ"י אלפא-ביתא על ערכי הכנויים שבקבלה. מצא הספר חן בעיני בעל העטרת צבי ושם מעינו בו, והגה בו בלילה אחרי שיצאו כל המתפללים מביהמ"ד, ומתוך עיונו נתנמנם ועבר עליו כמעט כל הלילה בשינה, ויהי באשמורת הבקר כשהקיץ נצטער מאוד, כי ביטל עונת תיקון חצות, מה שלא קרה לו מיום צמדו על דעתו. ויהי בוקר ויהי ערב ליל שני, התעמק שוב בעל העטרת צבי בספר ההוא, וגם הפעם תקפתו שינה שלא הקיץ ממנה עד עלות השחר. ויהי בבקר ותפעם רוחו, ראה בזה אצבע אלקים ונפשו היתה מרה עליו. פשפש במעשיו והתענה הפסקות על עונו זה, עד שגילו לו בחלום, כי כל זה בא לו מפני שעייך בספר ההוא, שמחברו היה אמנם איש צדיק שהצניע לכת עב ה', אבל מפני שחי בדורו של רבנו אלימלך זצ"ל מליזענסק, ולא מצא לנכון לבקר את הצדיק ההוא בביתו^א, אינו כדאי שהוא — בעל העטרת צבי — תלמיד תלמידו של רבנו אלימלך ילמוד בספרו, וע"כ באה עליו כל הצרה הזאת, שביטל עונת תיקון-חצות זה פעמים. וזה לו האות כי בהקיצו בבקר יבקש בתוך הספר ההוא וימצא, שאין בו הערך של אות „צדיק“. נסתלקה ממנו שכינה בערך ההוא, מפני שזולזל בכבודי של צדיק הדור — רבנו אלימלך זצ"ל — ולא הלך לקבל פניו. וסיים הרה"ק מס"ג זצ"ל ואמר: מעתה הלא יבין מר, מדוע אנכי נותן משפט הבכורה להספר עטרת צבי על הס' מקדש מלך. לדעתי היה לו לבעל העטרת צבי מוח צח ובהיר, כמוחו של הרמ"ע מפאנו ז"ל!

(ג) חתנו של רבנו, הגה"ק ר' יהודה צבי זצ"ל האבד"ק רוזדול, היה בסוף ימיו אצל הצה"ק מריזין זצ"ל בס"ג, וקדוש ישראל זה התענין מאוד לדעת

א) ראה כנהרדין (ס ח ע א) כשהלך רא נכבו ר ע וחבריו לבקרו וכו אמר להם ועד עכש ר לפה לא באתם? .. אחר להם חמה אני אם ימותו מיתת עצמם. ולר ע אפ"י שלך קשה משרם ע"ש.

הלוכו בקודש ואדחות חייו של רבנו, והגה"ק מרזודול ספר לו מרבנו הרבה פרטים.

ד) בעוד רבנו יושב בבית חותנו, בכפר הנ"ל, עבר פ"א דרך שם אחד קדוש מתלמידי רבנו הבעש"ט זצ"ל, שנסע לקבץ מעות להכנסת כלה, ונתאכסן בבית רבנו, ומפני השלגת הדרכים והקור הנורא ששלט אז, עיכבו רבנו בביתו, בהבטיחו לו שימלא לו החסרון מכיסו. וכה היתה לרבנו הזדמנות טובה, לבקש תודה מפי תלמיד מובהק של הבעש"ט, וגם למד ממנו הרבה כך, שחשב רבנו את עצמו על ידו לתלמיד-תלמידו של הבעש"ט. אם בעת ההיא עדיין לא עבר רבנו אל דרך החסידות, היה הקדוש ההוא דבו הראשון.

ה) כמסופר למעלה, נכנס רבנו לפרדס החכמה של הקבלה עוד טרם שהגיע לשנת העשדים. אם התעסק בחכמה זו בהשפעת החסידות שקדמה לה, או להיפוך, שלימוד הקבלה הביאו לידי חסידות, אין לדעת. בימים ההם לא היתה עדיין חכמת הקבלה „שם נרדף“ לחסידות, כי היו רבנים שהתנגדו לשיטת החסידות התנגדות נמרצה, ועם כל זה היו עוסקים בקבלה בסתר או בגלוי. ובכן יתכן מאוד, שכשם שלמד רבנו בתור „אדם השלמות“ חכמת התכונה והשיעור, כן חשקה נפשו להשתלם גם במקצוע זה של חכמת האמת. מבלי שהיה לו כל קשר אל החסידים ורבותיהם, ישב לו בחדרו ועסק בתורה יומם ולילה ועבד את ה' לפי דרכו.

ו) אם כנים דברי המכתב (הנדפס בס' גזי נסתרות, חלק אור גערב סי' ל"ב) המיוחס לרבנו מלובלין וכתוב בשנת תקמ"ו אל רבנו, יש לנו בו מסמך הגון שכבר בשנה ההיא, ז"א כשהיה רבנו כבן עשרים ושלוש, היה תלמידו של רבנו מלובלין. הלא כה דברי המכתב הנ"ל:

„ב"ה יום א' גימל אלול תקמ"ואו לובלין.

לתלמידי הרב הצדיק הקדוש גאון מופלג וכו' מו"ה צבי הירש מזידיטשוב. כאשר דן אותי הש"י בשריפה ונשרפו כל הספרים שלי, אשר ע"כ כאשר יבוא על ר"ה הבע"ל יביא אלי ספרי הוזה"ק דפוס אמשטרדם דוקא, כי אינני לומד מדפוס אחר כאשר ידעתי שיש ת"י ב' זאטץ. וכוח"ט וחו"ש בככ"י אכ"ר. יעקב יצחק במו"ה אברהם אליעזר הלוי הורוויץ מלאנצהוט המתגורר בק"ק לובלין“.

כאמור, אם המכתב הוא באמת מכתב איש האלקים רבנו מלובלין, הדי יש ללמוד ממנו שבשנת תקמ"ו כבר היו בין רבנו ודבו הנ"ל יחסים קרובים לא מתמול, שעל ידם אפשר היה לו לדבו לדעת, שיש לרבנו בביתו ספדי הוזה"ק דפוס אמשטרדם „כפולים“. ועוד זאת, שיבוא אליו „לד"ה הבע"ל“ ללובלין, מה שלא היה דבר קל כל כך בימים ההם, שמסלות הברזל טרם היו בארץ. היה איפא רבנו כבר תלמיד מובהק של רבו הנ"ל כמה שנים קודם לשנה ההיא, ובכן קרובה ההשערה, שחסידותו של רבנו וכניסתו להיכל החכמה של הקבלה חלו בפרק אחד בקירוב, ושתייהן היו מושפעות זו מזו, והן הן שחוללו בקרבו, לעזוב את שדה המלחמה של החילוקים והפלפולים, וליחד לבבו דק לאהבה וליראה את ה' ולהיות אח"כ לאור צולם דבן של צדיקים וחסידים בדודו.

ז) ומה שמפליא ביותר במכתב ההוא, הם התארים הגדולים שכתב לו רבו „צדיק וקדוש וגאון מופלג“, והוא אז רק כבן כ"ג שנה. יבעת ההיא עדיין לא היו תארים כאלה זולים כל כך כמו בימינו. רבנו משלם זישא זצ"ל בהסכמתו על הספר „נועם אלימלך“ של אחיו רבנו אלימלך זצ"ל כותב על אחיו המחבר „אחי הרב החסיד“. הג' ר' מרדכי בנעט זצ"ל כשכתב בתור רב המדינה תעודה לרבנו הג' בעל חתם סופר זצ"ל, שראוי הוא להתקבל לרב בעיר דרעזניץ, והוא אז כבן כ"ד שנה, בכל השבחים האחרים שכתב עליו לא תארו בתאר „גאון“ כי אם „החכם התורני“, אעפ"י שהכל מודים, שכבר בעת ההיא היה משכמו ולמעלה גבוה מכמה רבנים שבדורו (ראה בס' חוט המשולש בתולדות הג' בעל חתם סופר דף י"ב ע"ב). ואם כתב רבנו מלובלין על רבנו את התארים הללו: „צדיק וקדוש גאון מופלג“ הרי זו עדות גאמנה, שכבר בעת ההיא היה רבנו „אישיות“ חשובה בדורו, כן בתור צדיק וכן בתור גאון תלמודי.

ח) הנסיעה הראשונה שנסע רבנו לקבל פני רבו הנ"ל היתה בהשפעת אחיו רבנו משה מסאמבור זצ"ל, שהיה אמנם צעיר ממנו לימים, ותלמידו בתורה ובחסידות אחרי כן, אבל היה זקן ממנו בחסידות. כי בו בזמן שרבנו היה עדיין למדן ומפולפל, הבונה בשמים עליותיו בפלפולים וחלוקים, ואינו יוצא אף לרגע מחוג ד' אמות של הלכה שלו וחוצה, כבר היה רבנו משה אחיו ותיק וחסיד, ההולך ומכתת רגליו (דברים כמשמעם) מחיל אל חיל, מצדיק לצדיק, ונפשו לא ידעה שבעה. וכשהיה פ"א בלובלין, שאל אותו דבו פתאוב: היש לך אח גדול ממך? וכשהשיב לו, שיש לו אח גדול ממנו בחכמה ובשנים, אבל הוא אינו פוסק אף רגע ממשנתו ותורתו שעשועיו יומם ולילה, אמר לו רבו: בבואך אלי בפעם הבאה, תביא את אחיך הגדול אתך, ואשימה עיני עליו. ועפ"י המצוה הזאת של רבו, לא חשך רבנו משה כל עמל מנפשו להטות לב אחיו הגדול – רבנו – ללכת עמו לובלינה – ונסע עמו. ייהי בהיותם בדרך נתנמנם רבנו ונגלה לו במחזה, שנשמתו היא נשמת ר' ישמעאל כ"ג, חזיון שהפליא אותו מאד, כי לא נסה בחזיונות כאלה עד אז, וראה בזה את כי נכח ה' דרכו, וכה בא אל רבנו מלובלין ונפשו נקשרה בנפשו ונעשה תלמידו.

ט) רבנו מלובלין שמח מאוד על תלמיד מצוין זה, שהקרה ה' לפניו, אבל לא היה בטוח בו לגמרי. כי מכיון שנעשה חסיד הלא הרבה צדיקים למקום, והלך רבנו לקבל גם פני צדיקים אחרים. הלך אל רבנו משה ליב מסאסוב, ונפשו דבקה בו ללמוד ממנו ביחוד פרק „באהבת ישראל“, הלך אל רבנו המגיד ר' ישראל מקוזניץ לפלפל עמו בחכמת האמת, וגם את פני רבנו מנחם מענדל מרימינוב קבל לפרקים. ועל כן כשבאה לרבנו מלובלין הזדמנות פ"א, להלוות לרבנו איזה סכום להוצאות הדרך לנסוע לביתו, שמח שמחה גדולה ואמר לרבנו בתרועת נצחון: עתה הרי מר כלו שלי! כי אמרו חז"ל עבד לזה לאיש מלוה. חייך רבנו ואמר: אדרבה עכשו הרי רבי כבוש תחת ידי, כי הרי אמרו רז"ל הקונה עבד עברי קנה אדון לעצמו.

(י) וכל כך היה רבנו מלובלין להיט לקשור אליו את רבנו בעבותות אהבה לעולמי עד, עד שאמר לו פ"א: ר' הירשלי' כל הימים שאני חי איננו ירא פן יפול מר ממדרגתו בתורה ובעבודה, אבל לאחר פטירתו אינני בטוח. השיב לו רבנו באהבה: אנכי אתפלל לה', שיחיה רבנו לעולם! אמר לו רבו: וכי אפשר לאדם לחיות לעולם? השיבו רבנו: כונתי, שיחיה רבנו מאה ועשרים שנה! אמר לו רבנו מלובלין: בתחלה אמר מר שיתפלל בעדי שאחיה „לעולם“, ואח"כ תיקן את דבריו, שיתפלל שאחיה מאה ועשרים שנה, כאן שני דברים המכחישים זה את זה, כי מאה ועשרים שנה אינם „לעולם“. השיבו רבנו, שראה באיזה ספר, שמשנה רבנו ע"ה חי מאה ועשרים שנה כנגד היובלות של שנות העולם, שהם לפי הגמרא „שית אלפי שנים“ ובהם מאה ועשרים יובלות, ויובל נקרא בלשון התורה „עולם“, כמו שנאמר „ועברו לעולם“, וע"כ כשאמר שיתפלל שיחיה רבו לעולם היתה ג"כ כונתו למאה ועשרים שנה, שהם „כימי עולם“. מצאה תשובה מחוכמת זו חן בעיני רבנו מלובלין, ושאל אותו באיזה ספר ראה את הדבר ההוא, השיב לו בעונה: אולי ראיתי זאת בספר שלי"א^א וקילס רבנו מלובלין את הדברים ההם. (ראה בהקדמת הספר לקו"ת וש"ס מהרי"א – דברים.)

(א) לא פה אמם המקום לשאלות ותשובות אבל בהיות שהדבר נוגע לכבודו של רבנו, אנ רשא לעבור בשתיקה ע"י מתיחתו ש' רב אחר (בספר עשר קדושות תנא אות ו' שנה גם בספר אחר בשמו). איך זה אמר רבנו שאולי ראה זאת בספר שלו, והדברים עתיקים וכבר קדמוהו רבנו במ' עמודיה שבעה ובמ' שערי שמים ועוד? תשובה לדבר היא:

ראה במ' לקו"ת וש"ס מהרי"א לרבנו הק מהרי"א וצ"ע עה"ת (פ' וירא רף מ' ע"ב) ששם נאמר משמו ש' רבנו מהרצ"ה שאמר להנה ק' ר' נתלי מרופשין וצ"ל שאסור ללמוד מאיוה ספר עד שהוא מקובל איש מפי איש שהוא מפי אליהו (נופא דעובדא ראה פה"ל פרק' א' אות ט) מכאן אנו למדים שרבנו ובודאי כמו כן גם רבו, רבנו מלובלין לא נוקקו לכל ספר ש' קבלה שהוא – לעיין בו אם לא היה מוחוק אצלם שהיא מפי אליהו. כבודם של הספרים עמודיה שבעה ושערי שמים ועוד במקומם מונה אצל כל עוד שלא באה עליהם הקבלה איש מפי איש שהם מפי אליהו, בודאי שרבותינו הקדושים לא ראו אותם ולא עינו בהם, מה שאינו ח' מונם בכבוד הספרים הללו אבל כן קיימו וקבלו, עליהם רבותינו דנ' ללמוד דוקא בספרים המזוהרים אצלם כנ"ל. כששאל רבנו מלובלין את רבנו בא זה ספר ראה זאת בודאי רצה לרעת אם הוא ספר דמכא מסוג ספרים שנכתבו ע"י אליהו וע' השיבו רבנו שאולי ראה זאת בספר שלו ואם כבר כווננו לכך גם מחברים קודמים אחרים, מהם ומרבנו חסתי'ע שמעתתא^א. במ' עמודיה שבעה נראה אצלם שכן כתב גם הארי"ל.

ברור הדבר שבכחארי"ל שהיו לפני רבנו, שח' בקי בהם בע"מ, אין כל זכר לדברים ההם. סרה אפא חמ' החו של הרב ההוא שפרסמה בשני מקומות – ואשר לנג' האיסור של רבנו שהוא בבחינת ילא שבקית היי לכל בר'הי, תה' לפנינו מקורו בזה"ק (בהקדמת בראשית ה' ע"ב) אחרי שמאריך בשבח העוסקים בתורה מחרשים בה חדושי וורה, שחם נבראים ימים הרשים הוא מסיים ואומר: יואי תימא רבליה רכ' בר' נש עבירי דא (כלומר שמים הרשים) תא חוי ההוא ר' צ'א אורחיה ברזין דאורייתא וחדש מלין דלא ירע על בורייתאון כדקא יאות ההיא מלה סלקא ונפק לגבי ההא מלה איש תחטובות לשין שקר וכו', ונמיל לה ואיול בהא מלה לנו נוקחיה ועבירי, בה ר' פיעא דשוא דאקרי תחו וכו', בון דהאי ר' קיעא דשוא קאים, נפקת מיד אשת זנוג'ם ואחקיף בה' ומחמן נפקת וקטלת כמה אלפ' ורכון וכו'. אמר ר' שמעון לחברייא - במסותא מנייכו דלא תפקין מפי מייכו מלה דאורייתא דלא ידעתון וצ'א שמעתון מאילנא ר' רבא כדקא יאות, בנין דלא תהון גרמין לההוא חסאה לקטלא אובלוסין רבני נשא למנא. פתחו בלהון ואסרו: ר' חמנא לשזבן! ר' חמנא לשזבן!

יא) מן הדברים ההם אנו רואים, עד כמה היה רבנו מלובלין חרד על תלמידו – רבנו – ודעה להבטיח את אהבתו לעולמי עד, שלא יחליפנו ולא ימיר אותו ברב אחר. ורבנו נשאר נאמן באהבתו אליו עד זובילא בתרייתא של רבו. הוא נעשה אמנם בינתים רבן של ישראל במדינתו, ואלפי חסידים תוכו לרגליו, אבל במקום גדולתו שם היתה ענותנותו, לעזוב את כסא כבודו וללכת לקבל פני רבו. כה אנו מוצאים בספר זהר חי על הזה"ק של הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקומארנא (בפ' בראשית דף רט"ו ע"א) ספור ארוך על אדות רבנו ורוח הקודש שלו, שנעתיק איתו להלן כשנדבר ממדרגותיו של רבנו, וממנו אנו שומעים דרך אגב, שבשנת תקע"א (ז"א ארבע שנים קודם שנפטר רבנו מלובלין) היו אצל רבנו בחג השבועות ארבע מאות עד חמש מאות איש, שבאו לקבל פניו, מה שמעיד שעוד בימי רבו נהג נשיאותו ברמה, ובכל זאת לא זו מחבתו אל רבו, ונפשו כעפר היתה לפניו, וקיים בעצמו נדעה נדרפה לדעת את ה' גם בזמן שמאות ואלפים חסידים כבר הסתופפו תחת דגלו. כך היתה אהבת תורה ואמת של רבנו!

יב) ומה שמפליא ביותר, כי כשהיה רבנו פ"א בהסכמת רבו מלובלין, אצל הגה"ק ר' ברוך זצ"ל ממעזיבוו וראה את גדלו ואת עוצם קדושתו, לא לבד שנפשו נקשרה אליו באהבה, כי אם שמצא די אומץ רוח בנפשו לייעץ לרבו, שילך גם הוא לקבל פני „קדוש וברוך“ זה. ורבו שידע, שכדאי הוא לסמוך עליו ולשמוע בעצתו קבל האמת ממי שאמרה והסכים לנסוע יחד עם רבנו למעזיבוו לקבל פני הקדוש ההוא. על גוף הנסיעה ההיא ניחד הדבור בפרק הבא, פה רציני רק להבליט את האמת הטהורה של רבותינו הקדושים ההם.

יג) כמסופר למעלה, היה רי"א אביו של רבנו בא לפרקים לביתו של הג' בעל קצות החשן. שאל אותו פ"א הגאון הנ"ל, אם יש לו בנים בני תורה, השיב לו רי"א, שחנן אותו הש"י בבנים תלמידי־חכמים וביחוד בבן־בכור, שהוא עולה על כלם ומצוין בשכל טוב שלו בפלפול וסברא. נתאה הג' הנ"ל לראותו, אבל רי"א אמר לו, שאינו יכול להבטיח לו שיתרצה להתבטל מלמודו ולבוא אליו, כי שוקד הוא על למודו יומם ולילה ואינו פוסק אף רגע ממשנתו. אם כן, ענה לו הגאון, תאמר לו בשמי, שהנני גוזר עליו בכח התורה שיבוא אלי. מסר רי"א את הדברים לבנו – רבנו, לא יכל רבנו למרות את פי הגאון ונסע אליו, לפלל עמו הגאון בהלכה ומצא אותו מלא וגדוש בש"ס ופוסקים. אבל מכיון שנודע לו במשך השיחה, שהוא נוטה לדרך החסידות ומכתת את רגליו אל צדיקי הדור, עבר עליו רוח קנאה, על שאליו לא בא רק עפ"י „גזרה“ שלו בכח התורה, ואל רבותיו הוא הולך מרצונו הטוב,

---

לא הוסיף איפא רבנו משלו כלום על הנאמר בזה ק הנילו, רק נתן לרבריו סניב חרשות. שאילנא רברבא שבוהר, זהו שמוחזק שרבריו הם מפי אליהו רבנו מהרי"א בספרו הנל אמנם הפסיד מעט את היותחיים של רבנו ואמרו, שהכונה ברוא צדיק נוטר ברית מדה של אליהו שקנא על הברית, אבל לעצם הרבר היינו הך השיבותי איפא מעל רבותינו הקדושים תלונת אותו רב. ועם הקוראים הסליחה שנטיתי מעט מן המסלה.

בלי כל גזרות מצדם. הוכיח אותו הגאון מרה, על שהוא מזלזל בכבוד התורה שלו ומתבטל מלמודו, ומשבא לכלל כעס בא לכלל טעות למתוח בקרת חריפה על כל הצדיקים והחסידים. הפעם לא יכול רבנו לעצור במלין, ובדברים חוצבים להבות אש תבע ממנו עלבונה של תורת הבעש"ט ותלמידיו, ופרש לפניו כשמלה את כל היתרונות שבדרכי העבודה של הבעש"ט על כל ההולכים לפניו, ודבריו התחילו למצוא מסלות בלבו של הגאון. ומיראתו פן יתפס גם הוא לחסידות, הפסיק את השיחה באמצע וקם ועזב את החדר ואמר: הבה אברחה מפניו, כי עוד מעט ויהפכני גם אני לחסיד! וכה נשארו שני המתוכחים כל אחד בשלו, הגאון בהתנגדותו, ורבנו בחסידותו.

(יד) הגאון ר' יעקב אורנשטיין זצ"ל האבד"ק לבוב (בעל הישועות יעקב), לא התנגד כל כך לחסידות כהג' בעל קצות החשן בן-דרורו. מתוך פגישות שהיו בינו ובין רבנו, נוצרו ביניהם יחסי ידידות טובים, ושררה ביניהם אהבה וחבה. וכשהיה הגאון מקבל מרבנו באיזה פעם מכתב מליצה בשביל אחד מאנשי שלומו, שהיה זקוק לעזרתו בלבוב, היה מטפל בו בכל כחו, וכל-שכן אם חתם רבנו א"ע במכתבו אליו בתאר „אוהב ישראל" או אמר הגאון, סימן הוא שהענין תכוף ועלי לבוא באש ובמים לעשות רצונו. כן ספר לי בנו של הגאון ר' מרדכי זאב סג"ל איטינגא, בעהמח"ס מפרשי הים, שהיה בן אחותו של הג' בעל ישועות יעקב, שכן שמע מאביו.

(טו) פ"א אמר לו הגאון הנ"ל מתוך שיחה ידידותית: רבי מזידיטשוב! לשם מה נוסע כת"ר אל רבו ללובלין, ואני יודע ועד כי לא לתורה שלו הוא צריך, ואם ללמוד ממנו מוסר ויראת שמים, המבלי אין תורה בישראל במקומו ובביתו, הלא לפניו תורה שלמה: ש"ס ומדרשים וספרי הזהר, מלבד ספרי מוסר ויראים לאין מספר, שיש בהם תלי תלים של יראת שמים, הרבה יותר ממה שהוא לומד אצל רבו. ובכן טרחתו דמר וביטול תורה שלו על שום מה? פתח רבנו את פיהו בחכמה ואמר לו: רב מלבוב! יודע אנכי במר, שנהירין לו שבילי דמסכתא עירובין וציורי כל המבואות שבה, כשבילי דמתא ואעפ"כ אין כל ספק אצלי, שאם יבוא אליו מי שהוא ויאמר לו, שבעיר פלונית ישנה „מבוי העשויה כנדל", שנשארה בצורתה הישנה כמו שהיתה בימי חכמי הש"ס, אעפ"י שצורת מבוי כזו ידועה לו לכל פרטיה כאילו ראה אותה בעיניו, בכל זאת היה מטריח א"ע לנסוע לעיר ההיא, כדי לראות בעיניו מבוי זו כמו שהיא בעינה, כי סוף סוף אינה דומה שמועה לראיה. והוא הדבר, סיים רבנו באש-קודש, גם בנסיעותי אל רבותי. אמת ויציב, שיש לנו תורה שלמה של מוסר ויראת שמים בש"ס ומדרשים וזה"ק וספרי יראים, אבל סוף סוף אין בהם לפנינו רק אותיות שאין בהם רוח חיים, בעוד שברבותי אני מוצא „תורת-חיים", ז"א ש"ס ומדרשים „חיים" וקיימים לפנינו, שאפשר לראותם בעיני בשר, ולשמוע דבריהם, דברי אלקים חיים, מפיהם ולא מפי כתבם, „מבוי העשויה כנדל", שאינה מצוירת רק על גבי הניר, כי אם אותה בעצמה בצביונה ובתארה, כמו שהיתה לעיני בעלי הש"ס. ואיך אתאפק איפא ואשאר קפוי על שמרי בביתי, ולא אכתת את רגלי אפילו מאות פרסאות, כדי לקבל פני רבותי, שהם „ש"ס וזהר" חיים? תשובה נצחת זו לחצה את

הגאון הוא אל הקיר, ולא יסף עוד להרעים את רבנו ע"ד נסיעותיו אל רבותיו, וממילא שהתחיל להתיחס אליהם ביתר כבוד.

טז) עד כמה תלה רבנו את כל מדרגותיו בתורה ועבודה אך ורק ברבותיו, ולא בכח עצמו, יש לראות בזה, שאמר פ"א נגדה נא לכל חסידיו, שכל הימים שהיו רבותיו בחיים, היה תומך את ידו האחת על כתפו של אחיו ר' בעריש וידו השניה על כתפו של רבנו מהרי"א זצ"ל, בנו של אחיו ר' בעריש, (שעמדו אז שניהם לפניו ותמך את ידיו על כתפיהם, באותו מעמד) ופרח בעולמות העליונים, ועכשו שנפטרו רבותיו הוא מתירא לעשות כן" ולא זו בלבד, אלא שגם בחלומותיו הוא רואה שינוי רב מיום שנפטרו רבותיו. (ראה מזה בהקדמת הס' לקו"ת וש"ס מהרי"א חלק דברים).

יז) במכתב שכתב רבנו אל הגה"ק מאפטא זצ"ל, הנדפס בס' עשר קדושות ונעתיקנו בשלמות להלן גם במחברתנו זו, ממעט רבנו את עצמו לפניו ואומר: „מנעורי אני מכתת רגלי ממקום למקום ומחיל אל חיל, לבקש דבר ה' בין צדיקים, כאשר אדוני מורי יודע אותי, בהיותי חוסה בצל כנפיו ג"כ". המכתב ההוא נכתב כבר אחרי פטירת רבותיו, ז"א אחרי שנת תקע"ה, כשכבר היה רב-רבנן משכבר הימים, ובכל זאת דבר הכתוב בהוה, כאילו עדיין הוא עומד ומשמש לפני רבותיו ומכתת רגליו אליהם. נעשתה לו הכנעתו בפני רבותיו לטבע שני, שלא פסקה ממנו עד זקנה ושיבה.

יח) במכתב שנדפס בסוף הס' „עשר אורות“, הוא כותב אל המוכסים דק"ק זוראוונא ומזהירם, „שלא יכוו בגחלתו, פן יתחרטו באחריתם“. אבל בעיקר הוא מסתמך בו „על רבותיו מקוזיניץ, לובלין ורימינוב, שהם הסמיכוהו להורות לעם ה' דרך התורה, ויש לו גם שליחים לגן-עדן אל רבו, רבנו משה ליב מסאסוב ולשאר צדיקים“. ובכן בכחם של רבותיו, ולא בכח עצמו, הרהיב עוזו בנפשו לדבר קשות באזני המוכסים ההם. ואעפ"י שבעת ההיא – כשרבו רמ"ל מסאסוב זצ"ל כבר הלך לעולמו – כבר היה למעלה מבן ארבעים וארבע שנה והיה כבר רב-רבנן בעצמו, עשה את עצמו כשיריים לגבי רבותיו, ותלה הכל רק בזכותם.

א) פה כדאי להעתיק מה שהבאתי בספרי פאר יצחק (פרק ב אות ו') בהערה שלמטה) סמוכים לדברי רבנו אלה מזה ק"פ ואתחנן רמ"ט ע"א וזה לשונו רא חיו כל זמן דהוה יהושע צנבי דמשה הוה אולף ואניק מתוך הארץ ולא הוה דחיל. בתר דאתפרש משה והוה בלחודוהי מה כתיב: ויפול יהושע על פניו ארצה וישתחו דפא הוה יכיל לאסתכף והאי מחר שליחא כל שבן מאתר אחרא (משל) לברינש דאפקיד מלכא גביה מאני דהב ואבני יקר, כל זמן דמשכתב גביה, שמשא דביתיה אחיד בהו זאסתכל, כון דמליק ההוא ברינש מעלמא, לא שביק מלכא צנבי שמשא כלום וכו' ע"ש. – ובנוגע לסמיכתו על שני סמכי קשוט שלו, אחי ר"ב ובנו רבנו מהרי"א זצ"ל, יש צמצוא דוגמא לדבר בזה ק" (כמדבר ק"ט ע"א) שכן אמר ר' פנחס בן יאיר לנכרו ר' אברהם בר' שמעון וז"ל שם פתח ואמר. ה' אורי וישעי ממי אירא וגו' כיון דבנאסתכיל בנהורא דלעי"א וקב"ה אנהיר עליה, לא דחיל מעליין ותתאין וכו' אף איא כהאי גונא, כיון דאחידנא בך ובאבוך לא אסתפינא בהאי עלמא זבעלמא אחרא וכו' מה שמתאים בר כבר לדברי של רבנו הנ"ל

פרק רביעי. (המשך.)

א) כפי שראינו למעלה, היה רבנו מוסמך מכמה צדיקים, שבקש תורה מפיהם. אבל רבותיו המובהקים, שיצק מים על ידם בקביעות, היו רבנו ר' משה ליב מסאסוב ורבנו ר' יעקב יצחק מלובלין. ואם לפרקים ישב לרגליהם של צדיקים אחרים גם כן, לא ראו בזה רבותיו משום „אמונה בשתי רשויות“, כי „מי יתן כל עם ה' נביאים, כי יתן ה' את רוחו עליהם“ כתיב.

לא יפלא איפא, אם פ"א באה תשוקה בלב רבנו ללכת לקבל פני „קדוש וברוך“, רבנו ברוך זצ"ל ממעזיבו, ובא ליטול רשות לכך מאת רבו מלובלין, שהסכים לנסיעתו זו בחפץ לבב. כי לא הקפידו רבותיו של רבנו על „השיתוף“ רק בלתי לה' לבדו, ולא לגבי עצמם.

כשבא רבנו למעזיבו מצא שם חסיד אחד, ממקורביו של רבנו ברוך, שנתאכסן פ"א בביתו של רבנו, וראה את הפלגת שקידתו בתורה ואת כל עבודתו בקדש. וזה שמח לקראתו, והציגו לפני רבנו ברוך וספר בשבחו, ונתקבל ממנו בסבר פנים יפות מאוד.

ודרכו של צדיק זה היה, בכל עש"ק אחר הצות היום, אחרי שטבל לכבוד השבת, לסגור את עצמו חדר לפנים מחדר, ולאמור שמה מגלת שיר השירים בהתלהבות גדולה מאוד. ובשביל כך אמרו עליו הצדיקים יודעי חן שברורו, שנשמתו היא נשמת שלמה המע"ה.

רצה רבנו לשמוע מקרא-קודש זה באזניו. נטפל אליו חסיד אחד, שידע את כל מוצאיו ומובאיו של החדר ההוא, ושניהם התגנבו אל תוכו בלאט והתחבאו בארון הבגדים שבירכתי החדר. שם עמדו בפחד ובמורא, והקשיבו רב קשב לכל מוצא פיהו של הקדוש, בקראו את שיר השירים. וכשהגיע לפסוק „סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים, כי חולת אהבה אני“, שבו התרפקה נפשו של הצדיק אל דודה, וכמעט שנפשו יצאה בדברו, נדמה להם, כאילו אש לוהטת סביבותיו. לא יכל החסיד שעם רבנו להחזיק מעמד, כי לא קמה בו עוד דוח מפני המורא הגדול, ויעזוב את מחבואו וינס החוצה, ורבנו לא קם ולא זע ממקומו. אבל, כשהגיע הקדוש בקריאתו עד לפסוק „כי עזה כמות אהבה, קשה כשאל קנאה, רשפיה רשפי-אש שלהבת-יה“, שהגיעה בו התלהבותו של הצדיק אל מרום קצה ובערה בו אש ה' עד לכלות הנפש, אז לא יכל גם רבנו לעמוד על מקומו, כי גם נפשו כמעט שיצאה בשמעו, וכמעט שברח גם הוא אבל התאזר עוז ואמר אל לבו: חי ה'! לא אצא מזה עד תום כל הקריאה, ואם תגעל נפשי אותי, ורוחי תשוב אל האלהים, תמות נפשי פה מות קדושים, ואת מקומי לא אניח! אָמַר – ויעש! נשאר כסלע איתן על מקומו עד שנגמרה הקריאה – ויצא בשלום.

המעמד הנבחר ההוא במחשכי ארון-הבגדים והקריאה הגדולה ששמע באותו מעמד, לא משו מזכרונו של רבנו כל ימי חייו. ורגיל היה לאמור בימי גדולתו, שאם יקרה לו בזמן מן הזמנים שיש לו „קטנות המוחין“, מיד כשהוא משוה לנגד עיניו את המעמד הנבחר ההוא, תתלקח נפשו בקדו, ותבער בו אש ה'. (ראה סדר הדורות החדש פרק א' אות ל"ה.)

(ב) מעשה רב זה מזכיר אותנו ממעשה דומה לו, המסופר במדרש הנעלם (זהר וירא צ"ח ע"ב) מר"א הגדול, כשחלה באו ר"ע וחביריו לבקרו, „בכה ר' עקיבא ואמר: רבי אוליף לי אוריתא... ואוליף ליה רי"ו טעמים דפסוקי דשיר השירים והו עינוי דר"ע נחתין מיא ואתחזר אשא כקדמיתא. כד מטא להאי פסוקא: סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני, לא יכיל למסבל ר' עקיבא וארים קליה בבכייתא וגעי, ולאן הוה ממלל מדחילו דשכינתא דהות תמן". עי"ש כל הספור הדומה בהרבה לספור הנ"ל.

(ג) אחר הדברים האלה, כשהיה רבנו אצל רבו בלובלין, וספר לו מכל הגדולות והנוראות שראו עינוי אצל רבנו ברוך, לא לבד שבקש מרבו שיתן לו רשות לקבל שנית פני הצדיק ההוא, כי אם עוד גדולה מזו, שהציע לפניו, שכראי הדבר שיסע גם הוא עמו לקבל פני קדוש ה' זה – ורבו בשמע לו, ובאחד הימים נסעו שניהם למעזיבון. פרטי הפגישה שבין שני גדולי הדור ההם ידועים. אספרה נא בזה רק מה שלא ידוע לכל: רבנו מלובלין חזר לביתו בהקפדה. ויהי בדרך, כשעברה עגלתו בנהר, פתאום באה במעמקי מים וכמעט שנטבע בנהר ההוא. כשראה רבנו מלובלין את עצמו בסכנר גדולה כזו, הקיש על כל שערי רחמים וממעמקים קרא אל ה', אבל ללא כל תוצאות, הקיש ולא נענה, וכפשע היה בינו ובין המות. נשא רבנו מלובלין לבו לשמים והזכיר זכות רבותיו הקדושים, ומיד נתגלה לו רבו, רבנו אלימלך זצ"ל מליזענסק, ובידיו הוציא אותו ואת עגלתו מן המים ואמר לו: מעתה בני הכבד ושב בביתך ואל תלך בדרך הזה עוד! וחזר בשלום לביתו.

(ד) אחרי שעבר איזה זמן, חשב רבנו, שהצרה כבר נשכחה, ונכנסה שוב תשוקה בלבו ללכת לקבל פני הקדוש ממעזיבון, ובא אל רבו מלובלין וביקש ממנו את הסכמתו לכך. אבל הפעם התנגד רבו לדרישתו זו בכל תוקף, ואמר לו: אינני מעכב על ירך מלנסוע למעזיבון. אבל ידוע תדע, כי את כל מה שלמדת ממני, אקח ממך בהחלט, ושם במעזיבון מסופק אני אם ימולא לך חסרון זה – ועתה כטוב בעיניך עשה! לא רצה רבנו להרגיז את לב רבו, ולא יסף עוד לראות פני הק' ממעזיבון ונשאר תלמיד נאמן לרבו.

(ד) עוד כמה היה רבנו גדול בעיני רבו מלובלין יש לראות מן הספור דלהלן, שנשמע פ"א מפ"ק של רבנו מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב. ומעשה שהיה כך היה: פ"א היה רבנו אצל רבו בלובלין ביו"ט האחרון של חג, שחל בו יום שמחת תורה בערב שבת. היה רבנו עיף מאוד מעבודת הקודש של הושענא רבה וההקפות של שני ימי החג, ורצה לנוח מעט למען החליף כח לכבוד יום השבת, וע"כ התפלל מנחה מבעוד יום ושכב על מטתו לשעה קטנה, אבל תקפתו שינה ארוכה, ובינתים נתקדש השבת. בא רבנו מלובלין לבית מדרשו לתפלת קבלת שבת, ובראותו כי אין רבנו בביהמ"ד, שאל עליו. הלכו לבית מלוננו ומצאוהו ישן, הודיעו זאת לרבו ושאלו אותו אם להקיצו משנתו, אמר להם הצדיק: „חס ושלום! הוא ישן שינה טובה, אל תקיצו אותו! (בלשון קדשו ביהודית: „ער שלאָפֿט גוט, לאָזט איהם שלאָפֿען!) עברה תפלת ליל שבת והגיע זמן הסעודה. קודם הקידוש שאל שוב רבו עליו, וכשהוגד לו שעודנו ישן, הזהיר שוב בלשון ההוא: „הוא ישן שינה טובה,

אל תקיצו אותו" בשעת הסעודה הניח רבו בשבילו שיריים מכל מאכל ומאכל, וכשאל שוב עליו בפעם השלישית, פקעה סבלנותו של חסיד אחד והלך לבית מלוננו, ופתח את דלת חדרו שלא בזהירות, ומתוך פתיחה גסה זו הקיץ רבנו משנתו, קם ורחץ ידיו ונתעטף בטלית לכבוד השבת ועמד להתפלל. רץ חסיד זה והודיע לרבנו מלובלין, שכבר הקיץ רבנו. הקפיד עליו הצדיק ואמר לו: חוטא (קרי: שוטה) אחד יאבד טובה הרבה! ר' הירשלי טפס ועלה בשנתו מן העולם ועד העולם, וכבר עמדו רגליו על סף היכלו של משיח וידו אוחזת בכפת המנעל, לפתוח הדלת וליכנס אל ההיכל פנימה, והנה באת פחו כמים ובלבלת יציעו, הקיצותו משנתו והפסקת את כניסתו. הסכלת עשו! *

(ה) בס' עשר קדושות (מערכה ב' אות ל"ב) מספר בתור „דבר ידוע“, שבשנה האחרונה לימי חייו של רבנו מלובלין, בחדש מרחשוון, כשכבר היה חולה ולא יכל להלך בעצמו, הוליכו רבנו בידו מן ביהמ"ד לחדרו במוצאי שבת אחר הברלה. היה אז זמן קידוש לבנה, אבל השמים היו מכוסים בעבים וירד גשם שוטף ולא נראתה הלבנה. אמר רבנו מלובלין: עתה מהראוי היה, שיתן לנו ר' הירשלי לבנה יפה לקדשה. כששמע זאת רבנו, החזיר אותו מיד אל ביהמ"ד והעמידו אצל החלון הראשון שבא לידו ואמר לו: הרי לכם לבנה טובה לקדשה! וכרגע נראה הלבנה מבין העבים, ורבנו מלובלין קדש אותה אצל החלון. והפלא שבדבר היה לא רק בזה שיצאה הלבנה מבין העבים תוך כדי דבורו של רבנו, כי אם במה שנראתה הלבנה דרך החלון ההוא, שלא היה מכוון כלל כנגד הלבנה לפי מצבה בעת ההיא. אחר קידוש לבנה אמר רבנו מלובלין לחסידיו: אתם בודאי חושבים, שהפך ר' הירשלי את כתלי ביהמ"ד והעמיד את החלון נגד הלבנה. לא־כן! הוא הפך את מערכת השמים והעמיד את הלבנה נגד החלון, כדי שלא להטריח אותנו בחולשת כחנו להעמיד אותנו אצל חלון רחוק. הדברים הללו מזכירים אותנו את מאמר רז"ל, שאמר הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה: צא מאצטגנינות שלך, מאי דעתך, דקאי צדק במערב, מהדרבא ומוקימנא ליה במזרח. והיינו דכתיב מי העיר ממזרח צדק יקראוהו לרגלו! (שבת קנ"ו).

(א) כראי להעתיק בכאן מה שכתב רבנו על אדות שינת הצדיקים בספרו הק עפרת צבי פ תרומה (רף נ א ע א — הוצאה טניה תרל א) בנוגע למאמר רז"ל (עירובין פ ה ע א) לא איברי לילה אלא לשינתא וחי' לנירסא והמסופר מחוקיה המלך שאמר איי אין בי כח לא לררוף וכו' אלא אני אישן על מסתי ואתה תפילם. וכי חזקיה אוחב שינה היה? ואומר ע"ו רבנו אמנם שינת הצדיקים בהעלאת מ נ במסירת נפשם לה כבודו. ומסודים נופם ונפשם לה' בכלות דנפש לא ישוער כי אם לאוהבי צמתת העבודה וכו', וזו שחזקיה אני אישן על מסתי במסירת נפשי לה. ומד לא איברי לילה אלא לנירסא בסוד גרסה נפשי לתיאבה ליהד כאחר כירוע למיחרים שמו כאבה ומר אמר חדא ומא ח ולא פליגי. והן הן הדברים שכתב רבנו בספרו סוד מרע (אזהרה ח ופ) על תכלית השינה, שלא לישן שינת בהמד כי השינה עובדת הקורש בפ ע להעלות מינ כמס נ למיתה. וזו היתד טינה טובה של דבנו שרכו מלובלין כפ כך הפליג בשבחה ולא נתן לחקיצו ומתוך שינה טובה כזו לא יפלא כלל אם ראה בה מראות אלקים. ובאמת היה רבנו מקפיד מאוד שלא להקיץ שום בן אדם משנתו כנראה חשב שככל ישנים כמותו — ועמד כלם צדיקים!

ו) מעשה מעין זה שמעתי מזקני החסידים של רבנו, שבא פ"א אליו פקיד גבוה של המלכות מעיר המחוז, לחקור אותו ע"ד איזה „מסירה“, שנמסרה עליו לשלטון. בימים ההם היו הצדיקים שבמלכות אוסטריא נרדפים מאת הממשלה ע"י „המסירות“ של המשכילים, שנמסרו עליהם מזמן לזמן – כך, שבספר החוקים של מלכות זו ישנה גזרת-חצר-המלכות (הוי־פֿדעקרעט) מיום 18 פֿעברואר שנת 1814 מספר 1704, שבה נוקבו בשמות כמה מגדולי הצדיקים בגליציא, ובתוכם גם רבנו, שיש להשלטונות להשגיח עליהם, שלא ימשכו את המון העם אחריהם, מפני שהם בעלי הזיה. (שווערמער בלע"ז).

היו מקרים, שבא מי מן הצדיקים לעיר אחרת לשבות שם את שבתו בקהל חסידיו, ואיזה מסור הודיע עליו למלכות, ונתגרש מן העיר אפילו ביום השבת עצמו. ולפי עדותו של הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקומרנא (בספרו היכל הברכה עה"ת בפ' ואתחנן דף כ"ו ע"ב), נתגרש גם רבנו עצמו פ"א מעיר בראד בעש"ק לפנות ערב, והוצרך לנוס לעיר פידקאמין הקרובה, ובא שמה קרוב ללילה בלי בגדי שבת, ואח"כ הביאו לו את הבגדים. ואמר אז ביום ש"ק. רבש"עו כל כך בזיון גדול היה לי, עזרני עכ"פ שאוכל להתפלל לפניך בכונת הלב! וספר לו רבנו, שנדלקו בו רמ"ח אבריו והתפלל בהתעוררות כזו, שלא זכה לה מעולם ולא יזכה לה עד עולם. כל כך היה נשבר לבו בקרבו.

בא אל רבנו פקיד הממשלה הנ"ל בבקר קודם התפלה, ונמשכה החקירה עד שעבר זמן התפלה. אבל ראה זה פלא! כשבא רבנו אחר גמר החקירה לבית מדרשו להתפלל, הראה השעון שעל הקיר על השעה הקבועה לתפלת שחרית, כאילו לא קרה כל איחור. השעון לא פסק אמנם ממהלכו אף רגע, ורק המורה (צייגר) שעל לוח-השעות שבו, נשאר עומד על השעה הנ"ל ולא זו ממקומו, עד שבא רבנו לביהמ"ד. אמר אז רבנו: מה זה יפלא בעיניכם? לא רק השעון, כי אם גם במרכבה העליונה עיכבו את השעה בשבילנו, כדי שלא נעבור את זמן התפלה! אם להבין את דבריו כפשוטם, יתכן שנתכוין למאמר רז"ל (חולין צ"א ע"ב): „אין מה"ש אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל (וכ"ש צדיקים) למטה, שנאמר ברוך יחד ככבי בקר, והדר ויריעו כל בני אלהים!“

ז) כנודע מתוך ספרו של רבנו „סור מרע ועשה טוב“, הזהיר רבנו לתלמידיו „שלא יהיו פתאים מאמינים לכל דבר, אפילו לרב הדומה למלאך ה' צבאות, אם יראו בו שהוא עושה דבר שלא כדרך התורה, כגון אם מאחר זמן התפלה. שלא לשמוע לו אפילו אם יאמר לך שקבל מפי אליהו, ואפילו נגד תקנת חכמים בלבד אין לשמוע לו. מפני שבעלי גילוי אליהו האמתיים, כמו בעלי הזהר והרמב"ן וחבריו והאריז"ל והבעש"ט לא אמרו לנו דבר נגד דברי הגמרא בתלמוד אפילו כל שהוא“. היתה איפא התפלה בזמנה אצל רבנו עיקר גדול בעבודתו. ואין כל פלא שהיה לו נחת-רוח כל כך מעיכוּב השעה ע"י השעון, והיה בטוח שגם בשמי מרום עיכבו זמן התפלה בשבילו.

ח) כשנפטר רבנו מלובלין, ותלמידיו נשארו כצאן אשר אין להם רועה, נתועדו כמה מהם בעיר קומרנא ובתוכם היו גם רבנו והגה"ק ר' נפתלי זצ"ל מרופשיץ. נענה הגה"ק הנ"ל ראש המדברים בכל מקום, ואמר בלב מרה: מה נעשה מעתה, אנה נקח לנו איש כרבנו, אשר ילך לפנינו ולא תתפרד החבילה הקדושה שלנו? התאזר רבנו עזו ואמר: כלום מה יחסר לכם, רבותי, אצלנו? ופרט לפניהם כמה מן המדרגות שיש לו, ופנה אל הגה"ק מרופשיץ ואמר לו: גם זקנו דמר, השל"ה הק', הוא אורח-רגיל אצלנו. נסעו להם החברים איש איש למקומו רק הגה"ק מרופשיץ ורבנו עוד נשארו יחדו, והתפלל אז רבנו תפלת מנחה לפני התיבה כשהוא מעוטר בטו"ת. כשהיה אח"כ אצל הגה"ק מאפטא זצ"ל, ונשאל ממנו על אדות הדברים של רבנו בעת הועידה של החברים, אמר לו הגה"ק מרופשיץ: הריני מעיד עליו (על רבנו) שבשעה שדבר לפני החברים בשבח עצמו, היתה בו שפלות רוח כזו שלא ראיתי מעולם ענוה כשרה כמותה!⁸ ועוד זאת, ששמעתי ממנו בו בפרק תפלת שמנה עשרה של מנחה, שמימות רבנו אלימלך זצ"ל לא שמעתי תפלה כזו. (ראה עשר קדושות מערכה ב' אות ל"ג.)

ט) ולמען תת להקורא מושג כל שהוא מתפלת מנחה של רבנו, כדאי להעתיק בזה מה שכותב תלמידו ב"א הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקומרנא בספרו זהר חי על הזה"ק (פ' פקודי רס"ה ע"ב). כשהוא מבאר את מאמר הזהר, „ר' אבא אתלהיטו אנפוי כנורא“ הוא מעיד בזה"ל: „ואני זכיתי לראות את פני מורי דודי במנחה של ר"ה, שהיו פניו מבהיק ומאיר כעין קשת של מעלה, עד שנפלתי לאחורי מאימה ופחד, והבין זה מורי והחזיר פניו לכותל ולא ראיתי עוד“. ובספרו נתיב מצותיך (שביל אמונה א' אות ח'), כשהוא מדבר מאנפוי דצדיקיא שממש אור השכינה מאיר עליהם, הוא מעיד בזה"ל: „כמו שעניי ראו ולא זר את פני מורי דודי רבנו צבי, שפניו היו מלהטות כאור השמש בצהרים והיה מכהה גלגל חמה. זאת זכיתי לראות פ"א“. וביותר פרטות נמצא אותו ספור שם (בשביל היחוד ד' אות ד'): „זהר כזה ממש זכיתי לראות אצל מורי בר"ה שחל בשבת, וביום השני לא היה יכול מורי לתקוע, ועמד להתפלל מנחה. ומפני שתפלת מנחה שלו היתה תמיד אש שורף של הבהת י, ה, הלכתי ממקומי ועמדתי אצל החלון קרוב למקום מורי להתפלל שם... וכשהחזיר פניו מן הכותל ראיתי על פניו זיו וזהר השכינה, כמראה הקשת של מעלה בגוונין גהירין, ונפל עלי פחד ורעדה והחזיקו בי בני אדם שלא אפול, ולא ידעו הסבה וכו' וגם בעת פטירתו ראיתי זיו וזהר כזה עליו ובזה זכיתי להשגת הורה“.

8) רונמא לרבך מאמר רו 5 משמת רבי בסלה ענוה אל ר יוסף לתנא. לא תחני ענוה דיאבא

אנא (סוף סם סופה).

פרק חמישי.

גדולתו של רבנו בתורה ועבודה וגמ"ח.

שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה הוא היה אומר:
על שלשה דברים העולם עומד, ע" התורה ועל העבודה
ועל נטילת חסדים (אבות פ"א מ"ב).

גם רבנו היה משירי כנסת הגדולה של צדיקי דורו ובכל שלשת הדברים
האלה הצטיין להפליא.

(א) בתורה; כבר נודע שמו ביהודה, שהיה עמוד התורה בדורו. לא
התגדר אמנם בחלק הנגלה שלה, וכבש בה את מצינו, עם שהיה גאון מופלג
כאחד הגדולים שבדורו, אבל תחת זה זכינו לראות נפלאות מתורתו בחלק
הנסתר שלה. שם הראנו את כחו ואת גדלו ואת כל גאונותו, עד שהיה במקצוע
זה כמעט אחד יחיד בדורו.

(ב) בן-דורו הגה"ק ר' צבי אלימלך זצ"ל מדינוב, שהיה רבן של אלפי
חסידיים, וספריו, וביחוד ספרו „בני יששכר“ (על השבתות ומועדים וראשי
חדשים) אינם פוסקים מעל שלחנם של כל הצדיקים והחסידיים, כתב הוספות
לספרו של רבנו „סוד מרע“, שנדפסו יחד עם ספרו כמה וכמה פעמים, ופתח
דברו בהוספותיו האלו הוא:

„ערבים עלי דברי דודים, אשר הפליא עצה הגדיל תושיה כ' הרב
החסיד הקדוש המפורסם כ"ש מהרצ"ה מזידיטשוב, ומעט הייתי מתלונן בצל
קדשו, ומצאתי ראיתי אשר לב הרב מבעות בחכמה הקדושה היא חכמת הקבלה
וכמעט לא ראיתי ולא שמעתי בדורנו דוגמתו, מי אשר
העמיק בחכמה הנפלאה כמוהו. ומיום עמדי על דעתי הייתי משתוקק
לחכמה הלזו, אך שלא מצאתי לי סעד וסמך מחכמי הדור אשר עלה לשמים
שיאם, הם רבותינו הק' נוחי נפש, אשר בודאי נהירין להם שבילי דרקייע,
והסתירו חכמה הלזו במתק לשונם... עד אשר זכיתי לקבל פני אפי רברבי, הרב
החסיד המקובל הנ"ל וראיתיו מלא וגדוש בקדושת החכמה המפוארה הלזו,
וכבר היה לי פתחון פה לפניו בעניני החכמה... ודבריו דברי אלקים חיים
כזקוקין דנורא ובעורין דאשא... וכמה הלכתא גבירתא איכא למשמע
מדבריו הטהורים" וכו' ע"ש.

(ג) ובהסכמה שכתב לס' עטרת צבי על הזה"ק של רבנו, הוא כותב בתוך
שאר הדברים בזה"ל: „...אבל ידוע לכל שער בת עמנו, אשר כבוד קדושת
מחותני הרב הקדוש הנ"ל השתדל ביגיעה רבה ובמסירת נפשו לחבר
פירוש על הזה"ק, וידוע לכל אשר עם גדול קדושתו ופרישתו וחסידותו
זכה שנפתחו לו שערי חכמה ובינה, והיה יחיד בדורו בחכמת האמת ואת
מקוּכּה הערה לפרשה לתכליתה על סדר העבודה. וכמה פעמים כשהיה הדיבור
של חיבה מצוי בינינו, בהיותי מסתופף בצלו צל הקודש, פלפלתי עמו בחכמה
וראיתי אשר מן השמים זכה לזה. ילאה הקולמס מלספר עומק השגתו בחכמת
האמת הלזו, והנה הוא הקדוש עשה לה אזנים" וכו' ע"ש.

את הדברים האלה כתב גאון וצדיק כביר כרבנו צבי אלימלך מדינוב, שהאיר כל העולם בחבוריו הקדושים. ואם הוא מעיד, שלא ראה ולא שמע דוגמתו של רבנו בחכמת האמת כמותו – אנון מה נענה אבתריה?!

ד) הגה"ק ר' משה ט"ב זצ"ל בעהמח"ס ישמח משה עה"ת וש"ת השיב משה, שהיה מגדולי תלמידיו של רבנו מלובלין וארוך בדורו, בין בתור גאון בין בתור צדיק כביר, כותב בהסכמתו לסי' עטרת צבי כדברים האלה: המפורסם אין צריך ראייה, ה"ה כבוד ידיד ה' וידיד עמו, המנוח קדוש עליון איש אלקים קדוש, צדיק יסוד עולם, מופלג בנגלה ובנסתר לו עשר ידות, שהיה מקובל גדול מאוד כידוע ומפורסם, כקש"ת מוהר"ר צבי הירש מזידיטשוב, רבן של ישראל, והעמיד תלמידים הרבה, ונתן לנו ברכה חבוריו הקדושים, וקצת נדפס, ועשה פירוש על כל הוזהר. ידעתי נאמנה, שהיה מלא וגדוש ומלא בחכמה ובינה ודעת בחכמה זו עד להפליא, ועם קדושים נאמן, ובודאי הוא פירוש נפלא וכו'. ואולי הוא מהשלמת התגלות חבורו דהוזהר הקדוש, דעל ידו ייתי פורקנא דישראל". – כאן, בהסכמה זו, לפנינו תמונה שלמה של רבנו. ובהיות שגברא רבה שכמותו חזקה, שכל דבריו הם שקולים. בשקל הקודש ולא כתב אפילו אות אחת יתרה בשבחו של רבנו, אפשר לנו להשיג קצת מי ומה היה רבנו בדורו. ואם עוד נוסיף להעיר על הסיום של ההסכמה הנ"ל, האומר „שאוילי הוא (הפירוש) מהשלמת התגלות חבורו דהוזהר הקדוש, שעל ידו ייתי פורקנא דישראל", שכונתו על הנאמר בזה"ק (ברע"מ פי' נשא דף קכ"ד ע"ב): „פתח (אליהו) ואמר... והמשכילים יזהירו כוזהר הרקיץ, בהאי חבורא דילך דאיהו ספר הזהר וכו' יפקון ביה מן גלותא ברחמי ויתקיים בהון ה' בדר ינחנו ואין עמו אל נכר", יעמוד הקורא משתומם, שחשב הגה"ק שספרו של רבנו הוא השלמתו של הזה"ק, ועל ידה תקום הבטחתו של אליהו: „דבהאי חבורא דילך, דאיהו ספר הזהר, יפקון ביה (ישראל) מן גלותא ברחמי". כמדומה, שלהערכה כזו עוד לא זכה שום ספר בדור האחרון. פוק חזי מאן גברא רבה קמסהיד עליה? (ה) לאחרונה נצתיק מה שכתבו על רבנו גאוני הדור שלא מסיעתם של החסידים:

הגאון האדיר ר' יעקב אורנשטיין זצ"ל, בעהמח"ס ישועות יעקב, האבד"ק לבוב כותב בהסכמתו לספר הנ"ל בתוך שאר דברי שבח כדברים האלה:
המחבר הזה היה חכם גדול בחכמת הקבלה כידוע ומפורסם שמו בכל העולם".

הגאון ר' משה טויבש זצ"ל, בעהמח"ס קרני ראם, כותב בהסכמתו „...ורוח אלקים דבר בו, וכבר נודע בין החיים תוקף קדושתו ופרישתו ומילין דמטמירן אתגליין ליה".

הגאון מהר"ם א"ש בספרו שו"ת אמרי אש (חאו"ח סי' י"ט) מתאר את רבנו בתאר „הגאון איש אלקים מ' צבי... ומי בדורנו זה אשר ישאוו לבו לדמות א"ע להרב הגאון רצ"ה".

אין לחשוד את הגאונים אדירי התורה האלה, שכתבו דבריהם משום מיטב השיר, אדרבה בתור רבנים של אותו דור, שההתנגדות לדרך החסידות ברב

או במעט היתה כבושה בלב רוב הרבנים, יש לחשוב בצדק, שקצרו במקום שראוי היה להאריך ולא סיימו לכלהו שבחי דמין. ועל פיהם נדע מה דמות ערכו לרבנו, גאוני דורו.

ו) ותורתו של רבנו היתה תורת אמת, תורה לשמה לאמתה של תורה. ומעיד תלמידו הרה"ק ר' אברהם זצ"ל אבד"ק נאראל, בהסכמתו לספרו של רבנו „פרי קדש הלולים“, ששמע מפה קדשו של רבנו מאפטא זצ"ל, „שראה אצל רבנו איזה קונטרסים שהשיג האמת, ועוד שאר שבחים גדולים.“ ובעל סדר הדורות החדש^א במערכתו של רבנו מעיד, ששמע מפי אחד קדוש מדבר בשבחו של רבנו שאמר, שלא כתב רבנו שום דבר בפירוש דברי הזה"ק עד שחזר עליהם מאה פעמים ואחד, ולא היה כותב שום חידוש מחדושו, כי אם במסירת נפש ממש כמו ביחוד קריאת שמע...^ב והן הן הדברים שכתב הגה"ק מהרצ"א זצ"ל מדינוב, בהסכמתו על העט"צ, שהעסקנו למעלה (אות ג'), שרבנו השתדל ביגיעה רבה ובמסירת נפשו לחבר פירוש על הזה"ק, ז"א „ביגיעה רבה“, שחזר על כל דבור מאה פעמים ואחת, ובמסירת נפשו, ז"א ביחודי קריאת שמע. ממש האזן נכוית למשמע הדברים האלה!

ז) ובספר עשר קדושות תנינא מביא מפיו של עד שמועה, שהיה באותו מעמד בעת ההתקשרות של תנאים שנעשה בין הה"ק ר' יושע זצ"ל מבעלזא ובין הה"ק ר' אליהו זצ"ל בנו של רבנו מחרי"א זצ"ל מזידיטשוב, אז ספר רבנו מהו "א למחו' הה"ק מבעלזא, שרבנו היה הולך תמיד בחורף באמצע הלילה אל הנהר ותבר גויזי דברדא ונחית וטביל, והחזיק בידו האחת נר ובידו השניה את הס' פרי עץ החיים ולמד אותו כלו בעוד הוא יושב במים תחת הקרח, וכשגמרו עלה ונסתפג. וסיים רבנו מהרי"א את ספורו בדברים האלה: „כך היו רבותינו של הדורות הקודמים!“ כאומר, כך היו הם – ואנחנו מה?!

ח) וגם כשלמד תורה בביתו, שלא תחת הקרח, שררה הדלות בביתו, וקיים את התורה מעוני. כי אעפ"י שבימי גדולתו מרבים היו העם להביא לו את תמיכותיהם, אבל צדקת פרונו היתה גדולה בישראל, ולא לנה פרוטה בכיסו,

א) נתחבר בעלום שם עי הרה"ג ר' טענדל בודק זצ"ל פלובוב, תלמיד מובהק של הג' ר' יוסף שאול הלוי זצ"ל בעל שו"ת שואל ומשיב, והסיד חזק של רבנו מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב.

ב) הוכחה נאמנה לכך, שכתב רבינו את פירושו על הזה"ק במסירת נפשו לה ראה זה מצאתי בספרו עשרת צבי עצמו, בקונטרס השמת (פ' ויקרא י"א ע"ב). שם כותב רבינו השנה חריפה על הרגש ומסיים כזה⁵

ומעתה אחי תראה, איך להזהר לבדות פשמים בעומק החכמה, מבלי עומק דעיון נמרץ עד כחות הנפש זה במסירת נפש לבקש פסניו שלא לנסות ימין ושמאל מדרך האמת. כי במקום הגבוה הזה, הררים תלויים בשערה בקל יחטאו וכו' ונמצא מפיל מוס בקדשי שמים חו

היה יאפל אצל רבנו תנאי קודם למעשה לכל הבא לפרש מאמרי הוה"ק, להעמיק בעיון נמרץ עד כחות הנפש ולבקש מה שייבמסירת נפשו. שלא לנסות מדרך האמת ימין ושמאל ובודאי היה רבנו נאה דורש וגם נאה מקיים, ולא החמיר לאחרים והקל לעצמו חיו. ובמצב רוח כזה כתב את ספרו הקדוש

כאשר עוד נספד בהגיענו אל מדת גמילות חסדים שלו. היו מקרים, שחסרה לו הפרוטה בכיסו כדי לקנות בה חבילה קטנה של טבק לעשן בקנה מקטרתו, ובא אל בית מדרשו לשאול לו מלוא קומץ טבק מאת אחד מחובשי ביהמ"ד. ומסופר (בהקדמת הס' אמרי יוסף עה"ת להגה"ק מספינקא זצ"ל) שהיה מעשה, שבאחד מימי הפורים לא נאפה בביתו של רבנו כלום לכבוד היום, מפני חסרון כיס, ורבנו מהרי"א שהיה אז עדיין אברך צעיר לימים, ודל ואביון גם הוא, הלך וקנה בקבוק קטן של י"ש ומגדנות פורים אחדות, והביא לרבנו – דודו – בתור „משלוח מנות“, מה שהיה חשוב מאוד אצל רבנו. ומתוך הכרת טובה מזג לו כוס קטנה מיי"ש שלו בעצמו ונתן לו, עם הברכה שיקיים בו מקרא שכתוב: „לא ימושו מפין ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם“, ברכה שנתקימה בו בכל מלואה וטובה. מתוך דלות עגומה כזו למד רבנו תורה והרביץ תורה בישראל.

ט) ובכל העניות הגדולה ששררה בביתו, כשבאה לידו פ"א מציאה גדולה בהיסח הדעת, שעל ידה היה אפשר לו להתעשר לכל ימי חייו וגם להניח ממנה ברכה לזרעו אחריו – דחה אותה בשתי ידיים.

על המציאה ההיא ספר פ"א רבנו מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב, כדברים האלה: פ"א כשכלתה הפרוטה מן הכיס, ולאשתו של רבנו אין כל במה לקנות צרכי השבת, מה שהביא אותה לידי יאוש והתמרמרות בפני בעלה – הלך רבנו באשמורת הבקר לטבול במקוה, ומצא בדרך אבן טובה גדולה כביצה, הרים אותה רבנו אבל לא ידע את ערכה, מפני שהיתה מלוכלכת בטיט, וכשחזר לביתו הניחה על הארון ולא שם לבו אליה, כי היה עסוק בשירות ותשבחות. אבל אבן גדולה זו, שנתקנחה בינתים מלכלוכה, הבהיקה ממקומה, ומיד הכיר בה רבנו כי אמנם אבן טובה היא זו. ויהי בבקר אחר תפלת שחרית, קרא רבנו אל ביתו את הצורף שבעיר, שהיה איש שלומו, וזה כיון שנתן עינו בה, הכיר ערכה ואמר, כי אבן טובה כזו אין למצוא רק בגנוי מלכים. ידע רבנו כי אין זה דבר ריק, כי הלא אין לחשוב שאבן טובה כזו נתגלגלה לעיר נדחה כעירו. ובכן עשה שאלת חלום ונתגלה לו, כי ראה ה' בעניו, ושלח לו מן השמים מציאה כשרה זו, ועתה יבחר לו אחת משתי אלה: או שיזכה למוחו של האריז"ל, או שיחזיק לו את האבן ויזכה על ידה לעושר רב. בחר רבנו בברכה הראשונה, שיזכה למוחו של האריז"ל. ועל שאלתו מה לעשות באבן, אמרו לו שיזרקנה השמימה. עשה רבנו כן, הלך החוצה וזרקה נכח השמים, פרח באויר ונצוצי אש נתזו ממנה, ונתעלמה מן העין.

י) דוגמא למעשה רב זה, אנו מוצאים במס' תענית (כ"ה ע"א): „מעשה בר"ח בן דוסא שאמרה לו אשתו, עד אימת ניזל ונצטער כולי האי... בעא רחמי, יצתה כמין פסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא ודהבא וכו' אמרה ליה (אשתו), בעי רחמי נשקלוה, בעי רחמי ושקלוה. תנא גדול היה נס האחרון יותר מן הראשון, דגמירי מן שמיא מיהב יהבי משקל לא שקליי. – אמת שאמרו רז"ל אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, אבל רבנו מהרצ"ה היה לפי עדות צדיקי דורו מן „הראשונים כמלאכים“. ואמר לי פ"א הרה"ק רמ"מ זצ"ל, בנו של רבנו מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב, שאביו החשיב את רבו, רבנו מהרצ"ה,

כאחד מן התנאים. (ראה בספרי פאר יצחק פרק כ"ה אות ד'). דחה איפא רבנו לכל העושר, שכבר היה בידו, בשתי ידיים, ונתן משפט הבכורה לעושר הרוחני, שהבטיחו לו מן השמים תמורתו, ונעשה מוחו כמעין המתגבר בחכמת האמת, כמוחו של רבנו האריז"ל בשעתו.

המעשה הנ"ל מן המציאה, אם שהיא מסופרת במקום אחר בקצת שינוי, אבל בעיקרה היא אמת. ואני הכרתי בעיר מולדתי זקן אחד מילידי זידיטשוב, בנו של ר' יעקב ז"ל משמשו של רבנו, שכל ימיו, כשהיה הולך ברחוב, היה מביט תמיד על הארץ ומפרפר במקלו. חשב לתומו, שיפרפר וימצא גם הוא מציאה כזו שמצא רבנו, כל כך היה מאומת ומפורסם הספור הנ"ל בין כל באי שער עירו. נעלמו מזקן זה דברי חז"ל: „לאו בכל יומא מתרחיש נסאוו" (יא) על מהות תורתו של רבנו תעיד העובדא, שהגה"ק בעל ישמח משה חשב אותה לחלק בלתי נפרד מן הוזה"ק, והשלמה שלו. ורבנו מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב, תלמידו, לא הוציא מפיו שום דבור של תורה, בין בע"פ בין בכתב, שלא הזכיר בו דבר משמו של רבו – רבנו. ובהיות שכמעט כל תורותיו היו בנויות על יסוד דברי הוזה"ק, שאמר או כתב ממנו מאמרים שלמים, תמיד היה סומך אליהם דבריו של רבנו באותו ענין, כאילו לא היה אפשר כלל לאמור דבר בשם הוזה"ק בלי פירושו של רבנו, כל כך היו שניהם קשורים זה בזה אצל רבנו מהרי"א. וכשהוא מעתיק דברי רבנו בחבוריו, הוא מסיים עפ"י רוב את הדברים בזה הלשון: „ע"כ דברי רבנו קדש קדשים" כל כך נערץ ונקדש היה רבנו בעיניו.

יב כדאי לראות בספר „מאמר מרדכי" עה"ת, שנתחבר מאת תלמידו של רבנו הגה"צ ר' מרדכי לעטנר זצ"ל מדרוהביטש (נרפס בלבוב שנת תרל"ז), איך הוא מבאר שם בלקוטים שלו (דף צ"ה ע"ב) „דברי קדש אשר יצאו מפה קדוש, ה"ה אדומור" הרב הקדוש, בוצינא דנהורא, קדש קדשים, אור שבעת הימים מ' צבי הירש נ"י בסעודת סיום מס' חגיגה" (לשונו שם). ומוסף והולך „ושמענו מפיו הקדוש דברים קדושים על מימרות אלו והדרן עלך וכו', דברים העומדים ברומו של עולם, יקיצר מאוד בדבריו כדרכו בקדש והלוכו בקדש, לחדד התלמידים להעיר און שומעת. ועלה בדעתי הקלושה להעלות על הכתב את דבריו הקדושים, כפי אשר עלה במצודת שכלי, בעת שמעי הדברים יצאו מפה קדוש מדבר, כפי הבנתי הקלושה, ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה נצוצות ולכמה טעמים, כל אחד ואחד לפי השגתו והכנתו את אזניו, כמאמר רז"ל: עשה אונך כאפרכסת וכו', ע"כ עלה בדעתי לבאר דבריו באריכות". עיי"ש. וכה הוא הולך ומבאר כל דבור ודבור שיצא מפה קדשו של רבנו באריכות, וממש דבש וחלב תחת לשונו בהשתעשעו בדברות קדשו של רבו – רבנו.

יג) ובאמת תורותיו שבעל פה של רבנו היו משעשעות לא רק מפאת תוכנם וחריפותם, כי אם עוד יותר מאופן אמירתם, שנאמרו בקדושה ובטהרה, באימה וביראה, ברמת ובזיע, באותה ההתלהבות עצמה של תפלותיו. אנחנו, בני הדור האחרון, אמנם לא זכינו לשמוע דברות קדשו מלהבות אש, אבל אע"ג דלא חזינן אריה, חזינן מרבעתיה. זכינו לשמוע קול תורה של תלמידו,

רבנו מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב, שעל אדות קדושת תורתו כתבנו פרק מיוחד בספרנו פאר יצחק (פ"ט), שבו תארנו בתור עזראייה את כל הגדולות והנוראות אשר ראו עינינו ושמעו אזנינו, שממש השכינה הקדושה היתה מדברת מתוך גרונו. ומה שאמר אליהו לרשב"י „רבי רבי, בוצינא קדישא, דפומא דילך איהו ממלל רברבין באוריתא, מיניה מזדעזעין עלאין ותתאין, ופומא דילך איתמר ביה והר סיני עשן כלו וגו'“ (תקוני זהר תקון כ"ב) היה ראוי להאמר גם עליו – ורבנו מהרי"א היה רק כחכחו של רבו, רבנו מהרצ"ה, כי סמך רבנו את ידו עליו. נקל איפא לשער איך נאמרו דברי התורה מפיו של רבנו מהרצ"ה רבו!

יד) ביחוד היו דרושי תורה של רבנו נפלאים ונוראים בסעודה שלישית של שבת, שאז היה רבנו בוער כאש וזוקקין דנורא ובעירין דאשא נתזו מפיו, והכל ראו עין בעין שהשכינה מדברת מתוך גרונו. על איכותה ומהותה של סעודה שלישית של שבת ותורה ושירות ותשבחות שלה אצל צדיקים כרבנו, יש לראות ממה שכתב רבנו בעצמו בעטרת צבי (על הזה"ק בראשית דף י"ד ע"ב). בנוגע לאיסורו של הזה"ק להדליק נר במוש"ק עד דלא מטי ישראל לקדושא דסדרא, וז"ל הק':

ופשוט נראה בעיני מה שראיתי נוהגים אצל רבותינו הקדושים, שמדליקין הנרות במוש"ק קודם ברכת המזון, הטעם כי הם מאריכים בסעודה שלישית עד כמה שעות בלילה, בתוספת קדושת שבת, בתורה ושירות ותשבחות להמתיק הדינים במסירת נפש לה', להמשיך רצון עליון בהשפעות טובות על ישראל מן מצה הרצון, ובודאי הם אינם בכלל זה שיהיה על ידיהם גרמא לאדלקא נורא דגיהנם. עכלה"ק.

כאן מגלה לנו רבנו כמסיח לפי תומו, מה טיבם של התורות והשירות ותשבחות שאמרו רבותיו, וכמו כן הוא עצמו, בכל כך התלהבות בסעודה שלישית של שבת, שהכל היה להמתיק הדינים במסירת נפש לה', להמשיך רצון עליון והשפעות טובות על ישראל. – וכדי שלא יחשוב הקורא, שהמלים „מסירת נפש“, שאנו מוצאים בהרבה מקומות בספרי רבנו, הם מליצה ריקה, כדאי להעתיק מה שכתב רבנו בספרו סוד מרע (חלק כתב יושר דברי אמת) בענין העלאת כל דבר לשרשו, וז"ל: „אבל תדע, שצריך להעלות במסירת נפש ישפוך נפשו לה', ויקבל עליו ארבע מיתות ב"ד בכל כחו וכפי יכולת מחשבתו, וזכור מה שאמרתי לך כי דבר גדול הוא, ולא תתטפש וכו' כי תלמוד ותראה האמת, כי אין שום עליה בלי מסירת נפש במחשבה ובמעשה בכל כחו“. וממילא שאנו מבינים, כל האש הגדולה של סעודה זו על שום מה היתה.

א) בספרו על צ (פ' שמיני דף י"ז ע"ב), כותב רבנו בהמשך ביאור מאמר הזה"ק מעני יצא כתוקן, עו דא תורה שבכתב, יצא מתוך דא שבע פ בזה ל יכתבתי זה לתורות וכו' איך הצדיק האומר תורה מעלה התורה באמירתו בפיו למעלה לעולם עליון ונמתקים כל הדינים עיפה של הצדיק שטענה כל הדבורים לשרשם וכו', ומעני יצא מתיק ומסיים בלכת אש קדשו יזכני ד ב ה וב שצחך נפר רגלי הצדיק ס בלב אמת לעברו ב ה וב ש בלב בוער בלחבת שלהבת נד לב השמים באהבת החכמים וצעות רצון קדוש ישראל בקדושת התורה והעבודה. זו תורה וזו אמירתה של רבנו!

פרק ששי. (המשך).

(א) ולא רק בעסק התורה בלבד הצטיין רבנו, כי אם גם בעבודה שבלב זו תפלה, היה כחו גדול מאוד. אנתנו בני הדור הזה, לא זכינו אמנם לשמוע דברות קדשו מלהבות אש בעת תפלתו, אבל את ההד של תפלותיו הקדושות שמענו והננו שומעים עוד עד היום הזה. זכינו לשמוע תפלות רבנו מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב ובניו ובני בניו הקדושים, שהלכו כלם בעקבותיו, „והנוסח הזידיטשובי“ ז"א הנגון הקדוש של התפלה וההתלהבות הגדולה הכרוכה אחריו, שכלם מרועה אחד נתנו, מרבנו הק' רוענו אבינו הראשון, עודנו מרתיח לבבות של אלפי אנשים. עוד בדורנו זה רבים מתחממים לאור קדושת תפלותיו, וחרדת קודש עוברת בכל גופם, בהשתפך נפשם לפני ה' בסגנונו של רבנו מלפני מאה שנה, ואשו הגדולה עודנה יוקדת בלבות שלשים ורבעים של חסידיו עד היום הזה. ובשביל הקוראים די העובדא מה שהעיד הק' מרופשיץ, ששמע תפלת מנחה של רבנו, ואמר „שמימות רבנו אלימלך מליזענסק זצ"ל לא שמע תפלה קדושה כזו“. והגה"ק מקומארנא כתב, „שתפלת מנחה של רבנו היתה תמיד אש שורף שלהבת יה“ (ראה לעיל פרק ד' אות ו-ז). ומן תפלת המנחה אפשר להקיש על תפלות שחרית וערבית שלו.

(ב) ולא רק התפלות שבקול-רם קנו להם שם עולם, כי אם גם מן תפלות-לחש שלו מספרים נפלאות.

לפעמים היה רבנו מאריך בתפלת-הלחש של שמנה-עשרה כמה שעות רצופות. על תפלה אריכתא כזו יש בספרו של תלמידו, הגה"ק מהרי"א מקומרנא זצ"ל (זהר חי על הזוה"ק, בראשית דף רט"ו ע"א), ספור מפליא כדברים האלה: „פ"א, בחג השבועות שנת תקע"א, הלך מורי דודי (רבנו) להתפלל קודם הנץ החמה, ותפלת לחש של שחרית עמד להתפלל בשעה הששית בבקר והאריך בה שש שעות. היה שם בעל-בית אחד שגמר בינתים כל „התהלים“, וכשראה שרבנו עודנו עומד בתפלה הלך לביתו, וישן שינה אריכתא, וכשחזר מצא שרבנו עודנו עומד לפני ה'. ויהי בעת הסעודה, לא נתן לו משרתו של רבנו לאכול די צרכו. (כל האורחים היו אוכלים משלחן גבוה של רבנו) קצף עליו אותו האיש ואמר לו: רבנו מצער אותנו באריכות התפלה, ואתה מצער אותנו במניעת המאכל! הגיעה תלונתו זו לאזניו של רבנו, מזג רבנו כוס יין ונתן לו ואמר: יוספו (כך היה שמו) אתה אומר שאני מצער אותך? היודע אתה, שישנם פה היום ארבע מאות אורחים, ואני צריך לתקן לכל אחד מהם תיקון נפשו וכל הצטרכותו מקטן ועד גדול? האמת הדבר, שהשארית שני ילדים בריאים בביתך? והן גחלו היום שניהם, ואחד מהם היה קרוב למות, ואני פעלתי בתפלתי והמשכתי לו חיים וחזר לאיתנו, ועל השני לא השגחתי והוא כעת בסכנה גדולה. — נתבהל מאוד האיש ההוא, ובמוצאי יום טוב רכב על סוס ורץ לביתו, ומצא מכוון הכל בזמן ובשעה, כמו שאמר לו רבנו“.

ומסיים הגה"ק את הספור הנ"ל בזה"ל: „ובאמת ראיתי אצל מורי דודי מדרגות נפלאות רבי מובהק, שתקן נפשי ואברי... לזה יקרא רבי! כי נסמך

ולקח מרבו, ורבו מרבו, עד אליהו, ועתה כאשר באו כן ילכו!" (העתקתי הדברים ככתבם בתקון לשון קצת).

ג) ומפיו של הרה"ק מ"ו מנחם מענדל זצ"ל, בנו של רבנו מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב, שמעתי שדבר פ"א מן תפלות שמנה עשרה הארוכות של רבנו, שהיה לו בהן עליית נשמה, וספר שפ"א, בליל יוה"כ, עמד רבנו בתפלת לחש של שמנה עשרה כמה שעות, וספר אח"כ שהיתה לו עליית נשמה, וראה בהתחלת עליתו בעולם התחתון נשמה גדולה מבהיקה כוהר זרקיע, ותמה מאוד, מה לאור גדול כזה בעולם נמוך ההוא? אבל לא רצה להתעכב שם, והניח את השאלה עד לירידתו. ועלה מן העולם עד העולם, עד להיכלו של משיח, וכה נמשכה עמידתו עד שהרגיש כאב ברגליו מתוך העמידה הארוכה, והפסיק עליותיו וחזר. וכשבא למקום של הנשמה הגדולה והמאירה הנ"ל, שאל אותה מי היא, ונודע לו, שזו נשמה הקדושה של רבו המגיד הק' מקוויניץ זצ"ל, שירדה מרצונה הטוב ממכון שבתה בג"ע העליון עד המקום ההוא, כדי להעלות תפלותיהם של ישראל, שלא יתאחזו בהם החיצונים ולא יתעכבו בעליהם. אלו הן תפלות לחש הארוכות של רבנו!

ד) רבנו היה בן דורו של הצה"ק השרף ר' אורי מסטרעליסק. שניהם היו ראשי אלפי ישראל בעיירות לא רחוקות זו מזו. ובעוד שרוב חסידיו של רבנו היו אנשים בעלי פרנסה טובה, היו חסידיו של הק' מסטרעליסק עניים ודלים ברובם, מפני שביטל רבם את כל עניני העולם הזה בביטול גמור, ותפלת „ברוך שאמר" אחת, שנאמרה בהשתפכות הנפש והקול נשמע עד מחוץ לעיבורה של העיר, עמדה אצלו למעלה ממאה פרנסות, וממילא כמו כן אצל חסידיו. היה בין חסידיו כפרי מוזג אחד, שכחבריו בבית המדרש כן גם הוא, היתה פרנסתו לקויה מאוד, בעוד ששכניו, שהיו מחסידיו של רבנו, היתה פרנסתם טובה ורחבה. ולא זו בלבד, אלא שהשיגה ידם לתת גם פת לאורחים וצדקה לעניים, ולרש זה אין כל, לא עולם הזה ולא עולם הבא. ותאלצוהו אשתו ותאמר לו: אתה אָדוק ברבך והנך עני ואביון, ושכניך המשכימים לפתחו של הצדיק מזידיטשוב, אשרי להם בעולם הזה וטוב יהיה להם גם בעולם הבא. הם מתפרנסים בכבוד ועושים צדקה בכל עת, ואתה אין לך לא הא ולא הא. נסה נא גם אתה את מזלך ועלה אל הקדוש הזידיטשובי, וראית כי ירום קרנך גם אתה! כה דברה אליו האשה יום יום ולא שמע אליה. אבל כאשר גברה עליו פעם יד העוני, נכנסו דבריה בלבו, ויקח את מקלו ואת תרמילו, שם בו טליתו ותפילין וככר לחם ומלח, ויקם וילך רגלי אל איש האלקים – רבנו – לזידיטשוב. הרגיש רבו השרף בדבר זה, ויצו עליו אנשים מחובשי בית מדרשו, שיעמדו על פרשת הדרכים ויחכו שם לבואו של „הבוגד", ויביאוהו אליו. עשו האנשים כמצות רבם, והעלו את הליתן בחכה, נתפש האיש בעונו והובא אל רבו. נרעש ונפחד בראש מורד ובפנים כבושות בקרקע עמד העלוב לפניו, והוא שאל אותו: „לאן אתה הולך?" התודה האיש על פשעו ואמר: אמנם חטאתי! כזאת וכזאת חפצתי לעשות, אבל לא בי האשם, האשה אשר עמדי היא השיאתני ואלך. אבל גם היא חפה מפשע רב, עניות מעבירה על דעת קונו. אנחנו רעבים ללחם, בעוד ששכנינו,

מוזגים כמוני, הם מצליחים בכל עסקיהם, ותולה אשתי העלובה בזכות שהם מחסידיו של הזידיטשובי שכן כל חסידיו כלם בעלי פרנסה טובה. ובכן, מה יעשה עני שכמוני, ולא יחטא, ללכת גם הוא אל רבם של אלו, שהשעה משחקת להם? אבל, הנני שב בתשובה שלמה, וחי ראשי שלא אוסיף ללכת עוד בדרך זו!

הקשיב הצדיק רב קשב לכל דבריו, ואמר לו: אתה הולך ונוסע לזידיטשוב? טוב – עלה והצלחו אבל אני פוקד עליך, כי בבואך אליו (אל רבנו), אמור לו בשמי כדברים האלה: „שיזדעזע מפני“ בימים ההם היו היחסים בין חסידי שתי הצדיקים הקדושים האלה קצת מתוחים, ובכן חשבו לבטח, כי התראה זו יש לה איזה קשר אל התיחסות זו. סירב העלוב ההוא לקבל עליו שליחות זו, ואמר: אדוני רבי וקדושי, הלא הרבה שליחים לפניו, שלח נא ביד תשלח, ואני כבר נשבעתי שלא ללכת שמה, והנני שב לביתי! אבל חזקה עליו פקודת רבו, ולא עוד, אלא שפקד עליו לדרוש מאת רבנו „סימן“, שמסר לו את דבריו כהלכתם, למען ידע כי לא עשה שליחותו רמיה. בלב מרה ורוח נשברה עזב האומלל את בית רבו, ויקם וילך זידיטשובה אל בית רבנו.

ידע עלוב זה כי בנפשו הוא, אם יקדים למסור לרבנו את דברי רבו עוד בטרם שפך לפניו מרי שיחו על מצבו הירוד וקבל ממנו את ברכתו, ועיכ הקדים תפלה לצרה. הרצה לפניו את כל פרטי עסק פרנסתו, ואיך הוא בצרה גדולה, הילדים שואלים ללחם ופורש אין להם, ועוד ועוד. שמע רבנו וברכו ופטרו לשלום. אבל האיש לא זע ממקומו, רצה למסור לרבנו את דברי רבו, אבל מפיו נעתקו מלים. שאל אותו רבנו: היש לך עוד מה להגיד לי? התאושש האיש ויאמר: כן! עוד דבר בפי לאמור לרבנו בשם רבי מסטרליסק, אבל הנני ירא וחרד פן אחטא לאלקים בשליחותי זו, ואז לי אם אומר או לי אם לא אומר! שמע רבנו וצחוק קל עבר על שפתיו, ויאמר: אל תירא בני, אמור מה שיש לך לאמור, אל תירא ואל תחת! רצה אותו רבנו פעמים ושלש, עד כי הפליט מפיהו את הדברים אשר שם רבו בפיו. השיב לו רבנו: טוב הדבר, אמור לרבך, שהנני „מזדעזע“ מפניו! הוסיף שוב האיש ויאמר: אבל, אדוני מורי ורבי! רבי פקד עלי, שאדרוש מרבנו סימן על כך, שמסרתי לו דבריו כהיותם. ענהו רבנו ואמר לו: גם את הדבר הזה אעשה למענך, ובכן הסכת ושמע: בראש השנה האחרון, היו אלפי נפשות של ישראל, שעלינו היה לתקנם, נפל לחלקי כך וכך נפשות, ולחלק רבך כך וכך. אנכי גמתי את עבודתי בתפלת שחרית, ויהי בלכתי למקוה קודם התקיעות ראיתי, כי קשתה העבודה על רבך, חשתי לעזרתו ולקחתי עלי עוד כמה מאות נפשות, וכשראיתי אחר התקיעות כי עוד רבה עליו העבודה, לקחתי עלי עוד כמה מאות נפשות. למען הקל את העבודה עליו, וכה עלתה בידו לתקן את אשר נוטל עליו. אלה הדברים, בני, תאמר לרבך לשם סימן! חזר האיש אל רבו ומסר לו את כל הדברים, שמסר לו רבנו, נענע הצדיק בראשו ואמר, כנים הדברים, זה סימן של אמת, כך הוה מעשה! ועתה לך לשלום!

ה) פ"א בא אליו בחצי הלילה שליח מאיזה כפר, שיבקש רחמים על אשה מבכרת המקשה בלדתה, וכפשע בינה ובין המות. והימים ימי שלג וכפור. הלך רבנו אל הנהר, תבר גזיו דבררא ונחית. הציב לו נר דלוק על פי החור אשר חצב לו בקרח, ולאורו גמר שם את כל התהלים בשביל האשה המבכרת ההיא, וכשטבל נסחף עם זרם המים אל תחת הקרח המכסה את הנהר, ולא יכל למצא את הפתח. וכה עמד בין החיים והמות, והנה פתאים עבר דרך שם בעל-עגלה יהודי, ובראותו כי נר דולק אצל החור שבקרח, ובגדים מונחים סמוך לו, נגש אל המקום, ובהודע לו כי נסחף שמה איש אל תחת הקרח, הכניס דרך החור את השוט הארוך שבידו אל תחת הגליל, אחז בו רבנו ונמשך אחריו, וכה ניצל מן המות לחיים. כשעלה מן המים וחזר לביתו, אמר אל השליח שישב וחכה לבואו, שוב לביתך ואמור שמה מזל טוב בשמי, כי כבר ילדה האשה בן זכר בשלום! ספר אח"כ רבנו, שכשנסחף עם הזרם ולא יכל למצוא הפתח, צעק לבו אל ה' ואמר תהלים, והזכיר חסדי אבות וזכות כל הצדיקים, וביחוד זכות רבותיו הק' שבנן-עדן, והקיש על כל שערי רחמים, ולא נענה. נשא לבו לשמים ואמר: „מרא דכלא עלמא, הריני מקבל עלי להיות כפרתם של שתי הנפשות, שאני מתפלל בעולם, ואם נגזר ח"ו עליהם כליה, הריני כפרתם!" וברגע ההוא שלח ה' עזרו מקודש, ומצא את הפתח ויצא בשלום, ובשרוהו מן השמים שתפלתו נתקבלה, והאשה ילדה בן בשלום.

אלו הן תפלותיו וטבילותיו הקדושות של רבנו

(ו) עד היכן היו „מקואות" של רבנו מקודשות לשמים, תעיד לנו העובדא, שספר רבנו מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב משמו של רבו – רבנו מהרצ"ה, ששמע ממנו, שבא אליו אותו „המגיד" (המלאך), שהיה מתגלה אל רבנו „בעל הבית" יוסף ולמד עמו – ואמר לו, שהוא רוצה ללמוד גם עמו כמו שלמד עם הב"י. אל הבית יוסף נתגלה בזכות משנה לשמה, ואליו – אל רבו – הוא בא בזכות טבילות-מקוה לשמה, שהוא טובל. אבל רבנו דחה אותו ואמר לו, שאינו רוצה ללמוד מפי „מגידים". ומה שהוא צריך ללמוד ולהשיג, אם יזכה לכך, ישיג בשכלו מעצמו, בלי כל גילוי של מגידים.

(ז) רבנו מהרי"א זצ"ל היה מצוה לתלמידיו, שיטבלו בערב פסח על הזכונות שהיה מכון בטבילתו רבנו „צבי בן הינדא". זאת אומרת שיכונו, שהם טובלים על דעתו של רבנו וכונות שלו. אעפ"י שאינם יודעים לכוון בהם בעצמם.

וכונה זו הולכת ונמסרת בין יחידי סגולה מדור לדור עד היום הזה.

(ח) בשבתות ומועדי ה' היה רגיל רבנו לעבור בעצמו לפני התיבה. אבל גם כשהתפלל לפני התיבה איש אחר, היה האיש ההוא רק שליחו ובא-כחו, להרים קולו בשבילו, בעוד שאת גוף העבודה בקודש היה רבנו עושה. כה מסופר (בהקדמת הסה"ק לקוטי תורה וש"ס מהרי"א חלק דברים), שבעת שהיה הגה"ק מרופשיץ זצ"ל אצל רבנו באחת השבתות, ועבר אז לפני התיבה ש"צ אחד, שתפלתו לא מצאה חן בעיני הקדוש ההוא, ותמה על רבנו, שמסר את עבודת הקודש הזאת לאיש הזה. השיב לו רבנו, ששמע מרבנו המגיד

הק' מקוויניץ זצ"ל פירוש המאמר בש"ס (יומא ע"א ע"ב) „מעשה בכהן גדול אחד שיצא מבית המקדש, הו קא אזלי כלא עלמא בתריה. כד חזויה לשמעיה ואבטליון דהו קא אתי, שבקוה לדידיה ואזלי בתר שמעיה ואבטליון. לסוף אתי שמעיה ואבטליון לאפטורי מיניה דכהן גדול, אמר להון: ייתי בני עממיא לשלם (פירש"י: לשון גנאי, לפי שבאו מבני בניו של סנחריב.) אמדו ליה: ייתון בני עממין לשלם, דעבדי עובדא דאהרן, ולא ליתי בני אהרן לשלם דלא עבדי עובדא דאהרן". ופירש המגיד הק' הכונה, שאם לא היה הכ"ג שבימי בית-שני ראוי לכהונתו, באיזו זכות עבד עבודתו ונכנס בשלום ויצא בשלום? אבל זה היה בזכות צדיקים כשמעיה ואבטליון, שעמדו בקרן זוית בעזרה וכווננו כל הכונות של העבודה, שאותו כ"ג היה צריך לכוון, ובזכותם עלתה לרצון עבודתו של כ"ג עם-הארץ שעבד עבודתו בפנים. וזה שאמרו רבותינו הק' שמעיה ואבטליון לאותו כ"ג: ייתין בני עממיא לשלם דעבדי עובדא דאהרן, רצ"ל שהעבודה שבלב העיקרית, שעשה אהרן בשעתו, הם הם עושים, ולא ייתון בני אהרן לשלם דלא עבדי עובדא דאהרן, שכל עבודתם בקודש הוא רק מעשה מתעסק בעלמא, והעבודה שבלב נעשית ע"י אחרים – ובנידון דידן שמעיה ואבטליון עצמם – ובכן הם הם הכהנים האמתיים ולא הוא. וסיים רבנו בקשד עם הפירוש החשוב ההוא, שכן הדבר גם אצלו. הש"צ שלו הוא רק שליחו, להתחיל התפלה ולסיים במקומו, אבל עיקר התפלה, ז"א העבודה שבלב נעשית על ידו בעצמו, ובכן רשאי הש"צ שלו להיות מי ומה שיהיה, כיון שהוא דק טפל לו.

כאמור היה זה רק מקרה יוצא מן הכלל, ורובא דרובא התפלל רבנו לפני התיבה בעצמו.

ט) לאחרונה עוד דברים אחדים ע"ד כח הצדקה של דבנו, שמסופד עליה בהקדמת הסה"ק לקו"ת וש"ס מהרי"א הנ"ל (שכל דבריה דברי קבלה מפני רבנו מהרי"א זצ"ל מזידיטשוב תלמידו של רבנו), שהיה דבנו מפזר כמעט כל ממונו שבא לידו לצדקה, והכל היה בהצנע בלי קולי קולות. ובמשך ימי חייו השיא ארבעים יתומים ויתומות. ותמיד כהשיא את אחד מיוצאי חלציו, השיא ג"כ יתומה אחת, ונתן להיתומים או יתומות אלו שהשיא, לא רק גדוניה כי אם גם מזונות על שלחנו אחר חתונתם כמה שנים, כמו שנתן מזונות להזוג של יוצאי חלציו, משך כמה שנים מזונות. וע"כ היה תמיד בעל הוצאה מרובה, והיתה פדנסתו לפעמים דחוקה ומצומצמת, כמו שכתבנו למעלה. ומלבד זה היה מחזיק ידי קרובים וקדובות וידי ת"ח שונים, שקבלו ממנו תמיכות תמידיות אחת לשבוע או לחודש.

וכה היה רבנו תמים במעשיו, בתורה ובעבודה ובגמילות חסדים, באופן מצוין מאוד.

פרק שביעי.

יהודים של רבנו בדברי חול שלו.

א) עבודה שבלב של רבנו לא היתה רק בתפלה בלבד כי אם גם בדברי חול ושיחות חולין שלו. כי כל מעשיו היו לשם שמים בלתי לה' לבדו, ולא

הסיה דעתו מיוחדי שמותיו ב"ה אף רגע אחד. כה מעיד-עליו ב"א ותלמידו הגה"ק מקומארנא (בהקדמת פירושו למשניות סדר זרעים), שראה למורו הק' דודו רבנו צבי, שהיה אומר על כל דבר קטן וגדול, „לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה" בפה מלא. ואפילו על מעט מים ששתה, היה שוהה ואומר כמה יחודים קודם ששתה, וכששתה היה דוגמא דלעילא... וכן בכל דבר אכילה, כל תנועה וכל לעיסה שלו היה דוגמא דלעילא והמשיך באכילתו רב טוב לביית ישראל (ראה גם בספרו זהר חי בפי בראשית דף ז' ע"ב, מזה).

ב) ושם בספרו הנ"ל (בראשית קס"ה ע"ב) מספר משמו של הנה"ק מאפטא, שהעיד על רבנו הק' מלובלין, „שמעולם לא הגביה ריסי עיניו בלי יחוד שמו יתברך וכ"ש דבור וכ"ש מעשה", ומסיים ששמע מדודו רבנו מהרצ"ה שאמר על עצמו, שבשחרית כשהלך לביהכ"נ להתפלל, שמע שקראו לפניו: הבו יקר לבריה דמלכא! ואעפ"כ כשחזר מביהכ"נ ולקח את קנה מקטרתו (לילקע ציבוק) בלי כונה לשם שמים שמע, שהכריזו עליו: ני לפלניא דמריד במלכא שכן שנינו בתוספתא, „לא ישתמש אדם בפניו ידיו ורגליו אלא לכבוד קונהו".

ג) ואת הדברים האלה עצמם העיד הגה"ק מספינקע זצ"ל (בהקדמתו לסה"ק לקו"ת וש"ס מהרי"א דבריים) משמו של הרה"צ ר' שלמה מדאלינא זצ"ל, ששמע כן מפי רבנו. והוא מוסיף עוד משמו של זקנו הק' זצ"ל, ששמע מרבנו שאמר, שאם ח"ו יקח מאכל או משקה לתוך פיו בלי יחוד שמו יתברך, מוטב לו שיחנק בגרונו ולא יבוא לידי דבר זה.

ד) ונודע בין החסידים שרבנו הכין לו יחודים לאלף דבורים של חול, שרק בהם היה משתמש בכל דבריו עם בני אדם, כדי שלא יצא מפיו שום דבור של חול בלי יחוד שמו יתברך. וכשבא לפניו פ"א איש אחד לדרוש ממנו עצה בעסקיו ואמר לו ביהודית: יתן לי רבנו „שפעקולציא" (כלומר תחבולה) לעסק שלי, גער בו רבנו ואמר לו: למלה זו אין לי שום יחוד, אני יכול רק לתת לך „עצה". – ובספרו עטרת צבי על הזה"ק (פ' אמור) כותב רבנו בזה"ל: „והנה מדרך הצדיקים המדברים עם עמא דבר ומחשבתם בחכמה עליונה, ליחוד איזה יחוד או איזה משל לעבודת האל ב"ה". ודרך צדיקים זו היתה דרכו של רבנו בעצמו כל ימיו. ולא זו בלבד, אלא שרצה להנהיג עבודה תמה זו גם בין „החברים", ז"א בין תלמידיו וחסידיו שקרא אותם בספריו בשם „החברים". הלא כה דבריו בספרו הק' סור מרע במאמר כתב יושר דברי אמת בזה"ל:

ה) „אם תזכה ותהיה רגיל ביחודי שמותיו ב"ה, יהיה זכר השם תמיד נגד עיניך למצוא דברי חפץ, ותוכל לדבר עם חברך במשא ומתן באמונה. כל דבר שיצא מפין, תוכל למצוא בכל דבור, אם תרצה ותזכור כל ימי חיך, הן

א) כדאי להעתיק דברי הזה"ק (ואתחנן רס"ה ע"א) אריש בשעתה דבנ מקדים בפלגות לילא. וקם ואשתדל באוריחא עד דנהיר צפרא בצפרא אנה תפלין וכו' ארבע מלאכין קדישין מודוונן עמיה. מכרוי קמיה הבו יקרא לדייקנא דמלכא קדישא הבו יקרא לבריה דמלכא לפרצופא יקרא דמלכא וכו' ועל הברו רהוא נחכוון רבנו.

בר"ת הן בס"ת, במספר ובחילוף אלפא ביתא, איזה יחוד שמותיו ב"ה, אחרי שתהיה רגיל בדרכי יחוד השמות ובמספרים ובצירופים ומלואם ליחד ולקשר כל מעשיו לשמו יתברך. ומשכיל על דבר ימצא טוב טעם ודעת, אפילו בכל לשון שמדבר, ובכל דבור ודבור שעוסק בה יהיו נובעין בהם יחודי שמותיו ב"ה – וכל מעשיך יהיו לשם שמים, ולא אמר לשמים". והולך ומאריך במתק לשונו, ומביא דוגמאות ליחודים דרך משל: „לחם“, „מים“ או אפילו בלשון יהודית: „ברויט“, „וואַסר“ וכדומה, ומסיים: „אם תזכה ותהיה מחשבתך נזכר בבורא, כי אשרי האיש שלא ישכחהו, תמצא בכל דבור ודביר שמו של הקדוש ב"ה“ עיי"ש ועל הדרך הזו היו כל דבוריו של רבנו מקודשים כלם לשמים כל ימי חייו.

ו) ומספר הגה"ק מהרי"א מקומרנא זצ"ל בספרו זהר חי הג"ל (פ' ויחי דף שצ"ה ע"א) כדברים האלה: „וראיתי למורי דודי הק', כשהיה מספר איזה ענין מעניני עולם הזה עם אנשים הנצרכים לכמה ענינים מעניני עוה"ז, היה מדבר דברים נפלאים ושכליות רמות וסודות נשגבות. וכמה פעמים בקש ממני שאלך ולא אשמע (מה שהוא מדבר), מפני שאני מבין מעט מעניני היחודים של דבוריו, וזה מבלבל אותו מעט ממה שצריך להמשיך ישועה על אותו הנצרך לישועה“ (שדבר עמו)... עיי"ש.

ז) ובספר זבד טוב מספר, ששמע מהה"ק מו"ר ר' בערש זצ"ל מדאלינא בשם רבנו שאמר, שכשבא לפניך אדם מישראל וקובל לפניו על עסקו גופו ופרנסתו, באותה שעה עצמה קובלת לפניו גם נפשו של האיש ההוא, על צרכיה הרוחניים היא. הגוף טוען בשלו והנשמה שבו טוענת בהשאי בשלה, והוא (רבנו מהרצ"ה) זקוק לתת להם תשובה אחת המתאמת לשניהם כאחד, בלשנא דמשתמע לתרי אפי, שכל אחד משתייהם שומע בו את תשובתו שלו. והסמיך הה"ק ר' בערש זצ"ל בחן שפתיו את דברי רבנו על הברייתא דמס' אבות: „שנו חכמים בלשון המשנה, ברוך שבחר בהם ובמשנתם“ – שהחכמים הק' שנו ושונים תמיד „בלשון המשנה“, כלומר בלשון כפולה, לגוף בלשון שלו ולנשמה בלשון שלה, והכל בדבור אחד, וע"כ ברוך שבחר בהם – ובמשנתם, כלומר בכפל לשון שלה, והן הן הדברים ששמע הגה"ק מקומרנא, כשעמד מן הצד, בשעה שסח רבנו עם מבקשי עצתו.

ח) ומספרים בשם רבנו, שלן פ"א במלון בכפר, ושמע שטען בעל הבית עם אשתו בתרעומת דברים, ואמר לה: עד מתי אַת תבשלי לי בכל יום ויום רק תבשיל של „קשיא“, ז"א גרש של חטים או של שעורים (קאַשע בלע"ז), מוטב שתבשלי לי לאַקשען; לכאורה טענה פשוטה וצודקת של בעל-בית בשר ודם, שכבר קצה נפשו בתענוג תמיד זה, לאכול בכל יום קשיא וקשיא ועוד הפעם קשיא, ורצה להחליפם בלאַקשען, שהם בודאי טעימים לחיך יותר מקשיא. אבל רבנו הק', ששמע בכל דבר ודבר רק דברי אלקים חיים, שמע בדברי בעל-בית זה קינה של תיקון חצות, שכנסת ישראל מתרפקת על דודה וקובלת לפניו, על שהוא מלעיט אותה זה זמן רב בכל יום ויום רק ב„קשיא“, כלומר „דינא קשיא“, וכבר הגיעה העת, שהדינים

הקשים כעשן יכלו, ובמקומם יבואו „לאקשין“, ז"א „לאקשין“, רק רחמים ורצון וכל טוב על ישראל. — אם באמת לכך היתה כונתו של בעל-הבית המתרעם הנ"ל, או רק רבנו שמע כן בדבריו מהרהורי לבו, אינו יודע לספר בדיוק. בשבילנו די העובדא, שאפילו בשיחה קלה שבין איש לאשתו, מצא רבנו תורה שלמה, וכוונה לשמים.

ט) עד היכן הגיעה עבודת הקודש של רבנו, יש לראות במה שמספר אחיו הק' רבנו משה מסאמבור זצ"ל, בספרו תפלה למשה עה"ת (בפ' ויצא דף י"ח ע"ב) בזה"ל: „וכאשר שמעתי מאחי אמ"ו שלי"ט, שפ"א שיבח בך צדיק לפניו את אביו, שחלק עשרים מן המצת-לעת לא הפסיק מדבקות הבורא והשיב בצחות לשונו: מה אתה אומר נער? אני אומר לך, שבכל נשימה ונשימה, כאשר המשיך אותה אל תוך הגוף, היה בשם „אלקים“, ובהתפשטות (כלומר בנשימתו) לחוץ, היה בשם הוי"ה ב"ה וב"ש. ע"כ דברי פי חכם חן“. ומעיר ע"ז רבנו משה בזה"ל: „ראה והבן גודל קדושתם ופרישתם, והאומרו (רצ"ל רבנו מהרצ"ה) מי ומה הוא, אשר נתגלה לו סוד זה בסוד ה' ליראיו“. עכלה"ק. — היתה אצל רבנו דבקות בהש"י, שלא נפסקה אפילו בחלק עשרים מן המצת-לעת מילתא זוטרתא, ולא באלה שבחיו של צדיק-אמתי. לפי השגתו של רבנו, בתור חכם ובעל נסיון בנפשו הוא, הדבקות האמתית של אותו צדיק היתה צריכה להיות ככה, שבכל נשימה ונשימה נתכוין בהכנסתה אל תוך גופו בשם אלקים, וביציאתה כלפי חוץ בשם הוי"ה ב"ה. זו היא עבודה תמה, שיש לשבח בה לצדיק אמתי. רבנו משה אומר, שנתגלה לרבנו זאת בסוד ה' ליראיו, וקרובה ההשערה, שמבשרו חזה זאת. ודן ק"ו בעצמו, אם לו יש דבקות כזו ק"ו לאותו צדיק!

י) אבי-אמי ר' דוב הכהן זצ"ל, היה מחסידי כהונה של רבנו וזכה לקבל את פניו כמה פעמים. ושמעתי ממנו, שהיה דרכו של רבנו בכל סעודה שלישית של שבת, כשסיים את „התורה“ אשר דרש לפני בני ישראל, להסמיך אליה בנשימה אחת את הצווי לר' יעקב משמשו בזה"ל: „יעקב גיב ליכטו“ כי כל עוד שלא גמר רבנו את דרושי התורה שלו, אעפ"י שכבר עברו מומן צאת הכוכבים שתיים שלש שעות, עדיין היה שבת בביהמ"ד ולא הדליקו בו את הנר. צווי זה ע"י רבנו היה אך למותר, וביחוד בתכיפה אל סיום התורה. אבל בהיות שכל דבריו של רבנו היו כלם יחודי שמותיו ב"ה, מצאו יודעי חן שבתלמידיו, שיש בראשי תיבות של ציווי זה שבכל שבת ושבת: „יעקב גיב ליכט“ השם יג"ל שבשם מ"ב, הרמוז בתפלת ר' נחוניא בן הקנה בחרוז „יחיד גאה לעמך“, שר"ת שלו ג"כ יג"ל — ובכן „יגל יעקב“ ועלה את הנרות! מובן, שכונה זו היתה רק של יודעי חן הנ"ל. רבנו בעצמו בודאי היתה לו כונה יותר עמוקה. על כל אופן ידעו גם החסידים של רבנו לכוון כנזות בדבריו.

יא) וכדבר הזה היה גם בנוגע למנהגו של רבנו, שהיה דרכו לפרר פרורי פת בשעת סעודותיו, כמתעסק בעלמא באצבעותיו. ויודעי חן אמרו עליו ע"ד צחות מאמד רז"ל „דרכו של תינוק לפרר“, שמפני שמקובל שנשמתו נשמת הינוקא שבזה"ק, הוא מפרר פרורים באצבעותיו. אבל הדברים האלה הם רק

הקליפה החיצונית של הסוד ולא הסוד עצמו, שאותו אנו מוצאים בספר תפלה למשה עה"ת מרבנו משה מסאמבור זצ"ל, אחיו ותלמידו של רבנו, שהוא מביא משמו על הפסוק (בפ' מקץ) „הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני” שאמר „שדרכו של צדיק, כשמנגן באצבעות ידיו (בל"א ער שפיעלט זיך) הוא מוליד ומשפיע על העולם בני חיי ומוזני דבמזלא תליין. (י"ג מכילין דרחמי שהם י"ג הויות במילוי יודין שכ"א גימ' ע"ב). וזה בגביע"ע י"ג ע"ב וכו', ובוזה הצדיק הולך ומנגן ביד וממשיך על הדור בני חיי ומוזני”.

(יב) וכדאי להעתיק מ"ש רבנו בסה"ק פרי קודש הלולים (דף ב') וזלה"ק: „אמנם מדרכי הצדיקים והחסידים להתעסק באיזה מעשה, אשר הוא דומה שעושה איזה מעשה בטל. כהאי עובדא דסוף שבת, דהוה יתיב באוונא דמיא וקא משה ואמר מתעסק בעלמא אנא. אל תדמה, שהיה מעשה תהו ח"ו, אבל דרך הצדיק לעשות יחודי מחשבותיו להביאם למעשה וכו' עי"ש. וכהאי עובדא דפ' לך (בוזהר): בטיקלא דקמי ערסאי מלינא לה מיא, ונטיף טיף טיף ואשתמע קלא בכל ביתא (לעורר אותו בחצות לילה). יאמרנו שם בהגהות הזהר, אשר בעובדא זו רמוז כל כונות התיקון חצות, עפ"י כונות רבנו האריז"ל בשער תיקון חצות”.

(יג) תורת אמת זו של רבנו אנו מוצאים בספרו הק' עה"ת בית ישראל (ס' נח דף ב' ע"ב) בארוכה. שם הולך ומבאר סוד הגביע של יוסף ואומר: „אמנם כתיב מי עור כמשלם וחרש כי אם עבדי, כי הצדיק בעוה"ז כחרש, וחרש רומז ונרמז וכל מעשיו ברמיזה, ולזה הצדיק לפעמים מתעסק בדבר, נראה לעין כל כי בטל הוא, ויש בו סוד מופלא מוצנע ומכוסה אמונת אומן לא יסולה בכתם אופיר וכו'” ונשנו הדברים גם להלן בפ' ויצא (כ"ג ע"ב), בסוד המקלות שהציג יעקב, ובספרו פרי קדש הלולים (דף ב' ע"ב) בביאור מאמר הירושלמי, „שזה מנה פרחים וזה מנה שורות הלבנים באמצע התפלה, שאל תדמה שהיה מעשה תהו ח"ו” ובספרו עט"צ פ' בראשית (כ' ע"ב) במאמר הזהר: „קפץ ר"א בקדמיתא ודרש קול ה' על המים”. אומר רבנו: „מקובל בידינו מרבתינו הקדושים, שכל מעשי הצדיקים ותנועתם לא לתהו היה וקפיצה זו של ר"א בודאי יש לה איזה רזא דחכמתא”. עי"ש באורך דבריו השנות הרעיון הזה כמה פעמים בספריו הק' של רבנו, זו עדות נאמנה, שזה היה גם דרכו בקודש. דוגמא לדבר אנו מוצאים בזה"ק פ' שמות (דף כ' ע"א) מר' אבא ור' יצחק, שהלכו בדרך ופגעו בגן של ורדים, נטל ר' אבא ורד אחד בידו. פגע בהם ר' יוסי ואמר: „ודאי שכינתא הכא, ואנא חמינא בידי דר' אבא למילף חכמתא סגיא, דהא ידענא דר' אבא לא נטל האי (ורדא) אלא לאחזאה חכמתא וכו'”.

כבשי דרחמנא אלה אמנם אין כאן מקומם, ולא כל מוחא טובלם. אבל העתקתי את הדברים ככתבם, מפני שעל ידם יש לנו גלוי דעת מרבנו עצמו, שבפררו פתותי לחם בהיותו תפוש ברוב שרעפיו לא היו ידיו עסקניות רק כמתעסק בעלמא, כי אם שהיו ידיו אמונה לעורר בהם רחמים וחסדים על ישראל ככל האמור למעלה.

פרק שמיני.

בקורת-עצמיות שלו.

א) בכל העבודה הקדושה של רבנו בתורה ובתפלה וביחודים, שלא פסק מהם אפילו רגע כמימריה, בכל זאת לא האמין בעצמו, ותמיד חרד לנפשו, פן אין עבודתו שלמה כהלכתה; שמא באיזה פנה נסתרה שבלבו, חבויה איזהי מחשבת פגול דקה מן הדקה, שאין לעמוד עליה, והחשד הזה הרגיז את מנוחתו כל ימיו. על הדבר הזה ישנו מאמר מרבנו, שאמרו לתלמידו הגה"ק מהרי"א מקומרנא, והוא נשנה בספריו עשרות פעמים מפני חשיבותו, ואני הנני מעתיקו בזה משנים שלשה מקומות מספריו, למען הראות עד היכן הגיעה בקורת עצמיות של רבנו. בספר נתיב מצותיך (שביל אמונה ג' אות כ"ו) כתוב לאמור: „ואמר לי מורי ורבי הק' בימי חורפי, כשהיה אור נשמתו דולק בתורה באש להבת שלהבת בדבקות נפלא, ואמר לי בזה"ל: איזק בני חביבי. הידעת שבעת היותי בן ארבעים שנה עדיין הייתי מתירא ובוכה לפני המקום ב"ה, שאפשר שאני מקליפת טעות נגה! ונתכרכמו פני מאוד ולא נותרה בי נשמה, ואמר לי: בני חביבי, למה זה נודעזעת כל כך? הלא עוד היום בכל רגע אני מתירא שלא אהיה מקליפת טעות נגה, כי היא קליפה קשה, ויש הרבה שנשארו שם והם בעיניהם גדולי ישראל ומושכים כמה נפשות לדרכים משונים ורעים. היודע אתה, בני חביבי, מה שאמרנו על פסוק „איש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור“, שיש במדרש שע"י פחד גדול נמרטים השערות, כמסופר שם על איש אחד שהיו קוראים אותו „מרוטה“, ויש צדיק כמו ר' חייקא מהמדורא זצ"ל, שנפלו לו כל שערות ראשו מפחד הש"י ובודאי היא מדרגה גדולה. „ואם מפאת פניו“, שהוא האהבה, „ימרט ראשו“. שנופלים ממנו כל מותרי התאוות, בודאי „טהור הוא“. מה כתיב בתריה: „וכי יהיה בו נגע לבן אדמדם – צרעת היא, טמא הוא, טמא יטמאנו הכהן“, שאף שעומד במדרגה גדולה, עדיין יכולה להתאחו בו איזה טעות מקליפת נגה ונקרא טמא ומטומא. ולכן יבדוק נפשו תמיד ויברר המדות (שלו) בהכנעה אמיתית ובאהבת ישראל וכו"ו.

ב) ונשנו הדברים בספרו היכל הברכה (תשא דף רס"ב), שמביא כל הספור הנ"ל עד „ונתכרכמו פני מאוד, כי מנעורי, מבן שלש, גודלתי על חיקו והכרתי במדרגות קדושות נפלא הפלא ופלא מדרגות רמות שלו. והשיב לי: למה חרדת כל כך? הלא גם עתה בכל רגע אני מתירא מפחד זה. הלא מקרא מלא. „איש כי ימרט ראשו“, שנפלו לו שערות ראשו מפחד הבורא יתברך, כמעשה של ר' חיים חייקל מאמדורא זצ"ל, „קרח הוא טהור הוא“, ואעפ"כ, אחרי כל אלה, „כי יהיה בו נגע לבן אדמדם“ (עשו הרשע—) „ונלכד בגדלות, איש צרוע הוא, טמא יטמאנו הכהן. בראשו, שהוא ראש ישראל, שם אחז בו נגעו. ועל זה ידו כל הדוים, להנצל מקליפת נגה ומראשים של שדין יהודאין רח"ל יכו"ו עיי"ש.

ג) והביא את המאמר הנורא ההוא גם בספרו אוצר החיים על תרי"ג מצות (בפ' בחקותי רצ"ג ע"א) ובפירושו על משניות „מעשה ארג" (עוקצין פ"ג משנה י"ב) ומסיים שם בזה"ל: „וידו כל הדוים, אם איש קדוש כמותו אמר כך, מה נאמר אנחנו? כי בקל אפשר להיות למדן מופלג או אפילו פרוש ועושה מצוות בדבקות אהבה, ואעפ"כ כשיבדקו אותו למעלה לא ישאר לו אלא מעט, כי עדיין קליפת גגה מעורב בו להיות רב ורבי וגדול הדור, ולפעמים יוכל להיות עדיין שד יהודי, כמבואר בס' תולדות. והסימן המובהק של הקדושה הוא שלום ואהבה והכנעה אמתית ולב שמח" עי"ש באריכות.

ד) ורבנו בעצמו בספרו עטרת צבי על הזה"ק (בפ' ויחי ק"כ ע"ב), מפרש את מאמר הזה"ק (ויחי – רמ"ה ע"א) שכתב „מכאן אוליפנא דבעי ב"י לקנאה לאתתיה", שרצה לומר, שצריך כל אדם לקנא את אשתו, סוד „אשה" ריח ניחוח לה'. אש הגבוה (שלו) התלהבות הנפלא, שלא יהיה כ"א בלתי לה' לבדו. ויאמר לאשתו זאת, אל תסתרי עם איש פלוני („פלוני" נקרא בלשון חכמים הס"מ), הם מחשבות זרות פסולת פגול ח"ו וכו'" עי"ש. הטיל איפא חובה על עצמו ועל צדיקים כגילו, עפ"י מצות הזה"ק, להיות מקנא תמיד לאשתו, „אשה" ריח ניחוח שלו, ולהזהיר עליה: אל תסתרי עם פלוני! שלא תתגב אל עמקי הלב בסתר-סתרים איזה מחשבת חוץ של פלוני הידוע. זו היתה עבודת הלב הקדושה של רבנו!

ה) ונאמר בשמו (בהקדמת הסה"ק לקו"ת וש"ס מהרי"א לסדר דברים) כונה יקרה בפירוש הכתוב „אמת קנה ואל תמכור" (משלי כג, כג), ונשאלת השאלה: אם הכתוב מזהיר שלא למכור את האמת, ממי איפא אפשר לקנותה? ואמר רבנו, שבמקום אחר (משלי כ, יד) אומר החכם „רע רע יאמר הקונה", וממילא „שטוב טוב יאמר המוכר". לכן הנהירנו הכתוב, שביחס אל האמת תהיה תמיד בבחינת „קונה", האומר תמיד „רע רע" ומוצא חסרונות בדבר שהוא עומד לקנות, כן תבקר תמיד את האמת שלך לאמור עליה תמיד „רע רע", שאינה אמת לאמתה, „ואל תמכור" – שלא תהיה בבחינת „מוכר", האומר תמיד טוב טוב. – כעין שאמר הצה"ק ר' צבי הירש זצ"ל מרימינוב ע"ד צחות, „ולא תונו איש את עמיתו" – אל תקרא עמיתו אלא אמתו, שלא יונה איש את האמת שלו, שלא יהיה בה אונאה, אמת שתוך תוכה אבק-שקר.

ו) וכשהיה רבנו פ"א בלובלין אצל רבו, והלבישו רבו בפעם הראשונה בבגד עליון לבן ביום השבת וכבדו בשעת הסעודה שיאמר דברי תורה על שלחנו, אבל רבנו לא רצה לקחת עטרה לעצמו לדרוש ברבים במקום רבו, אמר דברי צחות כדברים האלה: „בכל עת יהיו בגדיך לבנים", רשאי אתה לנהוג סלסול בעצמך, ללבוש בגד לבן בשבת כאחד הצדיקים, אבל יחד עם זה „ושמן על ראשך אל יחסר" – אל תקרא „שמן" בעברית אלא „שמן" ביהודית, כלומר בוש (שעהמען בלע"ז), שלא תפסיק אף רגע מלהתבייש לפניו יתברך, במעשיך שאינם הגונים.

ובמקום אחר אמר רבנו ע"ד צחות: „ויהי אך יצא יצא אחיו“, אם האדם הישראלי חושב בלבו, שכבר יצא ידי חובתו בעבודתו להש"י, אז חזקה ש„והנה עשו אחיו (הס"מ) בא מצידו“, אל תקרא מצידו אלא מצדו, שבא ונוטל חלק בראש בעבודת הקודש שלו.

ז) עד כמה היה רבנו בורח מן הכבוד ומתירא ומתפחד ממנו, יש לראות בספורו של הגה"ק מקומרנא בספרו זהר חי על הזה"ק (פ' בראשית רט"ו ע"א) וזה לשונו: „פ"א כשהאיר היום בחג השבועות נכנסתי אל מורי דודי הק' ז"ל, והוא לא ראה כשנכנסתי, ושמעתי שהיה הולך לכאן ילכאן והיה בוכה ומבכה לפני קונו. והיו אז אצלו על החג לערך ארבע או חמש מאות אנשים, ואמרי אפשר שאת זה „העולם“ (הקהל הגדול) שלח לי הס"מ ימ"ש, להזדיחבו מעליך? והיה בוכה בדמעות שלישי: חוס וחמול על הנפש העני הזה, שלא אדחה מאת פניך! והאריך בדברים, ואחזני חיל ורעדה ופתחתי את הדלת ונסתי – וכעת ארבעים אלף בישראל לא דיו“

ח) ושם בספרו הנ"ל (בפ' משפטים קל"ג ע"א), בדברו בחום לבבו בגנות הגאות הוא כותב בהמשך הדברים בלשון הזה: „ומורי הקדוש בכל מיני קדושות ראיתי אותו, כשהיו באים אליו הרבה אנשים היה בוכה ומבכה שמים וארץ עמו, שלא יהיה נדחה מאור פניו ושיהיה לבו נכנע ושפל, והיה מדבר כמה דבורים בינו לבין קונו והשפיל עצמו עד אין בבכיה רבה. זכיתי לשמוע כזה איזה פעמים מבלי להרגיש בי, אלא זימנו אותי מן השמים שאשמע, כדי לשבר את לבבי, לקיים „אז יכנע לבבם הערל“. זמרן הבעש"ט שעה מועטת קודם פטירתו אמר: אלהי! אל תבואני רגל גאוה וכו'“ ע"ש.

ט) לאחרונה כדאי להעתיק מה שכתב רבנו בספרו הק' בית ישראל עה"ת (דף ל"ח ע"ב) בפ' קדושים, אחרי שמאריך במהות הברכה על כל דבר, ואומרים ברוך ומסלקים הנאת עצמנו ונותנים הכל להש"י, מסיים ואומר: „אמנם צריך האדם נסיונות רבות, לנסות עצמו בהלוכו בקודש, אם ישנו אוהב את ה' בכל לבו ונפשו, אם אינו לוקח לעצמו ליהנות מן הקודש למעול ח"ו מעילת קודש וכל אדם בכל זמן צריך לעמוד עצמו לברר מחשבותיו וכו', היות מעשיו לשם שמים במסירת נפשו לה' באמת, בכל לבו ונפשו מאוד, הגו סוגים מן הכספי“ כך הזהיר רבנו מפני האונאה העצמית

פרק תשיעי.

מדרגותיו של רבנו ומה יכתבו עלינו תלמידיו הק'.

א) אחיו של רבנו, הצה"ק רבנו משה מסאמבור זצ"ל, שנעשה „חסיד“ עוד קודם לרבנו, והוא שהכניסו תחת כנפי רבנו מלובלין (ראה למעלה פ"ג אות ח'), היה אח"כ תלמיד מובהק שלו, כמו שמעיד על עצמו ב„מכתב-עוז“ שכתב לסה"ק עטרת צבי בזה"ל: „ארבעים שנה שמשתי את אחי הנ"ל (רבנו), חוץ חמשה שנים שלמדתי אצלו בפשט“. ובכן שמש אותו ארבעים וחמש שנה – רוב גדול משנותיו של רבנו – וידע והכיר אותו לכל פרטי פרטיו.

והנה מה שהוא כותב עליו בהקדמה שלו לספרו „תפלה למשה” עה”ת בהמשך הדברים בזה”ל: „ומה שצריך לעניננו אביא כאן מה ששמעתי מאחי אמ”ו איש אלקים קדוש מי צבי הירש, ואקדם בהקדמתו אשר השגתי בו מחסידותו ופרישותו וענותותו ומעינות חכמה אשר בו. לו אספר בשבחו כל הימים, לא אוריל לספר אפס קצהו. וזאת השגתי, אשר כל השגתי אשר בו מאפס ותהו נחשבו מגודל עמקות החכמה והקדושה והפרישות והענוה אשר בו”. עכ”ק מה שכתב עוד בחייו של רבנו (שכן מברך אותו בהקדמה זו עצמה (בדף א’) בברכת „נרו יאיר ושלי”ט). ובכן לא משום יקרא דשכבי, משום „אחרי”מות”קדושים”, כי אם מתוך הערצה רבה, שהעריץ והקדיש את רבנו, ומה שיש לראות גם מתוך דבריו שהעתקנו למעלה (פ”ז אות ט’) שכתב בזה”ל „ראה והבן גודל קדושתם ופרישתם והאומרו (כלומר רבנו) מי ומה הוא, אשר נתגלה לו סוד זה בסוד ה’ ליראיו”. – וגם אָנו נאמר: „ראה והבן גודל קדושתו של רבנו והמשבחו מי ומה היה, איש קדוש ונורא כמותו (ב) גם אחיו השני, הגה”ק ר’ אלכסנדר סענדר זצ”ל, אביו של הגה”ק מהרי”א זצ”ל מקומארנא, שנפטר י”ג שנה קודם לרבנו, כשהוא אומר דבר בשמו בספרו „זכרון דברים” כותב עליו בזה”ל: „ואחי מורי הק’ בעשר מיני קדושות מהר”צ, ביאר מאמר הלז כפי תוקף קדושתו ועוצם בינתו והתפשטות דבריו עד רום שמי המעלות, והרצה לטעום נופת צוף ודבש יעיין בדבריו הק’ ויאירו עיניו” גם השורות המעטות האלה שנכתבו בשעתם לשם „זכרון דברים” להמחבר לעצמו, ולא לשם פרסום כלפי חוץ, מעידות באיזה הערצה חשב ודבר וכתב האח הק’ הוזה מן אחיו הגדול מורו ורבו הק’ – רבנו!

ג) אבל יותר מכלם כתב על אדות גדולתו של רבנו, תלמידו הגה”ק מהרי”א זצ”ל מקומארנא. הוא, שכפי שמעיד בעצמו (בהקדמה לספרו הק’ היכל הברכה עה”ת ל”ס במדבר ועוד בכמה מקומות) „נשבע לו רבנו בדיקנא קדישא שלו, שלא יצא מזה העולם עד שיניח אותו כלי מחזיק ברכה, שיקח את תורתו ויפיצנה בכל העולם”, ונתקימה בו ברכה זו בכל היקפה, והוא באמת הפיץ את תורתו של רבנו בכל העולם ע”י חבריו – וביחוד ספוריו אשר בהם – שנתפשטו בכל תפוצות ישראל, ורבים שתו ורבים ישתו מבארו, ולו אנו חייבים תודה וברכה על האוצר הגדול, שהנחיל לנו בספריו על כמה צדיקים בכלל ועל רבנו בפרט. ובכן הבה נשמעה מה בפיו עוד, על אדות רבנו.

ד) בספרו זהר חי (בראשית דף ג’ ע”ב), בד”ה אור דאתברי, הוא מביא דבר שמועה מפיו של רבנו בזה”ל: „בספר קדש קדשים של מורי ורבי דודי אחי”אבי, רבי מובהק, שגדלני מנעורי על חיקו וסמך ידו עלי ושמשתי לפניו מיום היותי בן שש שנים עד היותי בן עשרים ושש קדושתו ומדרגתו מי ימלל, מה שראו עיני ולא זר. כי לא קבלתי אותו לרבי מובהק עד שהראה לי, שיש לו מדרגות מרן האלקי הק’ הריבש”ט (הבעש”ט) ושבחו מי ימלל וכו’ עי”ש. ומה הנה מדרגות מרן הבעש”ט, לפי מושגו של הגה”ק הנ”ל, יש לראות בספריו כמעט בכל

דף ודף, ואנחנו נקח לנו מהם רק דוגמא קטנה, מה שכתב בספרו אוצר החיים עה"ת ותרי"ג מצות (בפ' שלח ק"ו ע"ב). שם מפליג בשבחו באריכות, „שנעשו לו נסים ממש כמו לר' חנינא בן דוסא ויותר, דברים שלא נראו מימות התנאים, ורבו היה אחיה השילוני, ודבור קטן מדבריו הוא מעין החכמה... ורוה"ק ושכינה שרתה עליו בקביעות, והיו לו עליות נשמה ועליות פרדס השגה ממש כמו ר"ע וחבריו וגלוי אליהו ומלאכים ונשמות וכו' וכו' עי"ש. כמדומה לי, כי „צעטל קטן" זה די בשבילנו, לדעת איזה הערכה נתן צדיק כביר זה לרבנו, אם יחס לו מדרגותיו של הבעש"ט, אם גם רק בחלק מהן וכ"ש אם בכלן.

ה) ובספרו זהר חי (בראשית רט"ו ע"א), אחרי שמסר לנו מעשה רב מרבנו שכבר העתקנו למעלה (פ"ו אות ב'), מסיים ואומר: ופ"א בהיותי אצלו ממדינת פולין האיר עלי והשפיע עלי כל כך הארה נפלאה והשגה, עד שלא יכלתי לסבול והוצרכתי לחזור אליו שיקח מעט ממני. לזה יקרא רבי כי נסמך ולקח מרבו, ורבו מרבו עד אליהו. ואת הדבר הזה הוא מספר לנו בספר החזיונות שלו (כת"י שלא נדפס) ביתר פרטות, שקודם שקבע דירתו בקביעות אצל רבנו, בעודו יושב בפולין נסע קודם אל הנה"ק מאפטא זצ"ל, וכשחזר ממנו היו לו ימים טובים ומאירים בהארות נפלאות ובתוך כך נפטר חותנו, מורו בחסידות וביראה, ונשאר נעזב ומשומם ינסע למורו דודו – רבנו – בשנת תקפ"ה וישב אצלו שלש שנים וגזר עליו רבנו, שיעקור דירתו מפולין וידור אצלו, „והאיר עליו מורו דודו באור נפלא וצח, והיו לו ימים מאירים ובהירים מאוד באור גדול לא יכילהו הרעיון". וע"כ קבל על עצמו ואמר: „יעבור עלי מה, אדור אצל הצדיק הזה ופה אשב לאורך ימים!"

ו) ובספרו נתיב מצותיך (שביל התורה פ"ד אות ב'), כשהוא מדבר ממורא רבו הוא כותב בזה"ל: „ויעיד עלי יוצר בראשית, כי מורי ורבי דודי היה מחבב אותי תמיד ביותר, ומימיו לא הקפיד עלי, וכ"פ חבק ונשק אותי על המצח בנשיקין דרחימו. ואעפ"כ כאשר שמעתי קול פסיעות רגליו נפל עלי אימה ופחד, ובכל אברי אחזני רתת, וכמעט שלא נותרה בי נשמה. וכשהייתי צריך אליו לאיזה ענין, כמה פעמים הייתי עומד על הפתח רבע שעה ולא יכלתי ליכנס מרוב אימה ופחד, שהיה עלי מאימת רבי ומורי אימת השכינה. ובזה הייתי תלמיד נאמן לפניו עד שאורו מאיר עלי עד היום, לא נכבה נרי ולא כהתה עיני ואורו מאיר עלי ביתר שאת ועוז וכו', כי התקשרתי עמו בקשר אמיץ עד שנשבע לי בדיקנא קדישא שלו בדיל שבת, שלא יעזוב אותי לעולם מלהיות כלי מחזיק ברכה..."

ז) בדורו של רבנו היה בלבוב רופא מומחה יהודי ושמו ראפפורט, שהרבה צדיקים בגליצא וגם מרוסיא באו לדרוש בעצתו. פ"א חלה רבנו ודרש גם הוא ברופא ההוא, בדק אותו הרופא בכל גופו ולא מצא בו כלום, רק שלבו חולה מחמת געגועים, מעין געגועים של חולי-אהבה. היו דבריו כמו חידה סתומה, כי מה לרבנו ולחולי-אהבה? אבל כשהגידו את הדבר לרבנו, נענע

בראשו ואמר: כנים הרברים. סמכוני באשיות, רפדוני בתפוחים, כי חולת-אהבה אני אהבת ה' ואהבת ישראל, הבערות כאש בעצמותי ומים רבים לא יוכלי לכבות אהבה זו.

ח) בנוגע לרוח הקודש וחוש הריח של רבנו, מספר הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקומארנא בספרו זהר חי (בראשית ג' ע"א), שעוד בהיותו ילד חזר באיזה מקום על יחוד הדיקנא (שבכתבי האר"י ז"ל) ואחר שעה בא רבנו אל המקום ההוא, ומיד הרגיש בדבר ושאל כמתמיה: מי זה היה בכאן שיחד יחודים? והראה לו פנים שוחקות.

ט) מעשה כעין זה שמעתי מזקני העיר רוזדול, שהיה רבנו פ"א בעיר ההיא, ונתקלקל השעון שבחדרו ולקחו האומן לתקנו, אבל כדי שלא ישאר רבנו בלי שעון לגמרי, נתן האומן אל החדר שעון ישן משלו. כשהחזיר את השעון המתוקן ובא לקחת לו את שעונו בחזרה, שאל אותו רבנו, של מי השעון הישן הזה, כי הוא מבהיק ביותר. פשפש השוען בזכרונו וזכר, כי קנה את השעון הישן ההוא משכבר הימים מעזבונו של הגה"ק ר' נתן נטע זצ"ל, שהיה אב"ד בעיר ההיא, ומפני יושנו אין קונה עליו והוא תלוי בבית עבודתו על הקיר. כששמע זאת רבנו נפתרה לו החידה, מדוע הבהיק לו השעון כל כך. ר' נתן נטע הנ"ל היה איש קדוש, ורבנו מביא דבר שמועה מפיו בספרו עטרת צבי (פ' לך לך) בדרוש „אשירה נא לידידי“, ומתאר אותו שם בתארי הכבוד: „הגאון החסיד המקובל איש מופת“. ובהיות שלאנשים כר' נתן נטע זצ"ל, שהיו מן מארי דיחודא, משמש להם השעון שבחדר תשמיש דקדושה, כדי לדעת על ידו איזה צירוף יש להם לכוין בכל שעה ושעה (יען שבכל שעה מי"ב שעות היום מאיר צירוף אחד מי"ב צרופי הוי"ה, וכן בלילה מי"ב צרופי אדני"), קלט שעון זה ריח טוב של יחודים, שעשה ר' נתן נטע על פיו, ועל כן הכיר בו רבנו, ושאל מיד עליו של מי הוא.

י) תלמידו של רבנו, הרה"ק ר' מרדכי לעטנר זצ"ל מדרוהביטש לן פ"א בחדר הסמוך לחדרו של רבנו, ומפני שהמחיצה שבין החדרים היתה דקה, אפשר היה לשמוע מהנעשה והנשמע מחדר אחד אל השני. ויהי באשמורת הבוקר שמע ר' מרדכי, שרבנו מדבר עם איש בחדרו, והאיש אמר לרבנו דברי תורה, שאזנו של ר' מרדכי קלטה אותם וגם נשארו בזכרונו. קם ר' מרדכי והציץ דרך סדק שבדלת, לראות מי זה האיש הדובר עם רבנו, אבל לא ראה בחדר שום בן אדם. ביום השבת הבא, דרש רבנו בסעודה שלישית והגיד במשך הדרוש גם את הדברים ששמע ר' מרדכי בלילה ההוא דרך המחיצה, וסיים רבנו את הדברים ואמר „כך שמעתי מפני מורי האר"י ל"ו או נוכח ר' מרדכי, כי האיש שדבר עם רבנו בלילה ההוא, שאת קולו שמע ואת פניו לא ראה – היה האר"י ל"ו“.

יא) כעין זה היה מעשה בבן-כפר אחד ירא שמים, שעמד אחורי פתחו של רבנו, ושמע שרבנו מדבר עם איזה אורח בחדרו, אבל רק קול דברים שמע ולא את הדברים עצמם. כשנגמרה השיחה ודלת החדר נפתחה, נכנס האיש אל החדר ויפן כה וכה וירא כי אין איש בחדר רק רבנו לבדו. שאל האיש את רבנו לתומו, איפא הוא האיש ששמע את קול דבריו מאחורי הדלת.

אמר לו רבנו, מכיון ששמעת את השיחה, שמע-מינה שאדם הגון אתה, על כן דע לך, שזה האיש היה ירמיהו הנביא שנגלה אלי, מפני שהיום בבקר כשקראתי את דברי נביאותי, שבהם קלל את ישראל בני דורו, לא יכלתי לסלוח לו על קללותיו אלו, ועל כן בא אלי והתנצל לפני על כך.

(ב) דבר כיוצא בו, מספר בעל עשר קדושות משמו של הגה"ק מקומארנא זצ"ל, שפ"א היה רבנו בלובלין אצל רבו בימי ר"ה ויוה"כ, וחלה שם. ויהי בליל ראשון של חג הסוכות, העלו את רבנו לסוכה, שיאכל בה עכ"פ כזית שהוא חובה. נשאר רבנו לבדו בסוכה, ור' יעקב משמשו רץ להביא לו גם מעט מרק של בשר, וכשחזר מצא סמוך על שלחנו של רבנו זקן אחד. חשב ר' יעקב, שזה הוא איזה אורח שבא לבקר את רבנו החולה, ונתן לו שלום, וכשיצא ר' יעקב וחזר שוב, לא מצא את הזקן ההוא, ושאל את רבנו מה טובו של זקן זה, שלא ראה אותו נכנס ולא ראה אותו יוצא. אמר לו רבנו, מכיון שראית אותו שמע-מינה שראוי אתה לכך, לכן דע לך, כי זה היה אברהם אבינו ע"ה, האושפיזא של היום ההוא, שבא אליו אל הסוכה.

(ג) מעין המעשה הנ"ל של גילוי ירמיהו הנביא מסופר בספר אחר, שרבנו למד פ"א את המדרש רבה (פ' ואתחנן פ' ב'), ששם נאמרה דרשת ר' תנחומא: תחנונים ידבר רש, זה משה רבנו וכו' ועשיר יענה עזות, זה הקב"ה, עשירו של עולם, שאמר לו. רב לך, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה! והיו לרבנו הרהורי דברים נגד ר' תנחומא, איך זה התיר לעצמו להשתמש בבטוי חריף כזה, לאמור עשיר יענה עזות זה הקב"ה. חברותא כלפי שמיאי ונתגלה אליו ר' תנחומא בחלום ופירש לו את דרשתו עפ"י המבואר בס' מגלה עמוקות, שמשה רבנו רצה ליכנס לארץ ולבנות את ביהמ"ק כמו שנאמר: „אעברה נא ואראה וגו' ההר הטוב הזה והלבנון“, ופירש"י עפ"י הגמרא ההר הטוב – זה ירושלים, והלבנון – זה בית המקדש. אבל מפני שאילו נבנה בהמ"ק ע"י משה רבנו לא היה נחרב, והיה הקב"ה שופך חמתו לא על עצים ואבנים כי אם על ישראל בעצמם, ע"כ אמר לו הש"י „רב לך“, „רב" ראשי תיבות „רות בועז“, ששלמה המלך שיצא מחלציהם, הוא יבנה את ביהמ"ק ולא הוא. ומפני ששאר האותיות של „רות בועז“, אחר שהוסרו מהם האותיות „רב“, הם „ות" – „עז" שהם אותיות „עזות“, ע"כ דרש ר' תנחומא: עשיר יענה „עזות“, זה הקב"ה שאמר לו „רב לך" – ונתפייס רבנו.

(ד) מן חזיון כזה מסופר בהקדמת הס' זהר חי (לחלק בראשית), שנכנס רבנו להיכל הבית יוסף, וכיבד את רבנו שיאמר דבר תורה בישיבה שלו. אמר לו רבנו, אני אמנם עוסק בנסתרות התורה ואתם לומדים פה רק בנגלה, אעפ"כ אומר לכם בפרשת השבוע. בפ' וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים וגו' בשבר אשר הם שוברים, ואמרו רז"ל, שהביאו לו גם צלמי עבודה זרה שלהם. ובאמת ע"ז של נכרי אין לה ביטול עד שיבטלנה הנכרי בעצמו, ואם לאו אסורה בהנאה, ע"כ אמר הכתוב „בשבר אשר הם שוברים“, שהמצריים שברו אותם בעצמם. וקילס הבית יוסף את הדברים האלה. והם מובאים בס' דברי שאול עה"ת מהג' מלבוב משמו של רבנו. אלו הן מעט מהרבה ממדרגותיו של רבנו!